



INSETE

INTELLIGENCE

Η Ελληνική Οικονομία:

Η ελληνική οικονομία χωρίς στερεότυπα:
παραγωγικό υπόδειγμα και τουρισμός

Ελληνική και
Διεθνής Οικονομία

Τεύχος 15
Φεβρουάριος 2026

INSETE

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΣΕΤΕ

Διευκρινίσεις και ειδικοί όροι

Η παρούσα μελέτη αποτελεί αποκλειστική πνευματική ιδιοκτησία του INSETE

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση, υπό τον όρο της ρητής αναφοράς της πηγής προέλευσης.

Αν και έχει επιδειχθεί η δέουσα επιμέλεια ως προς τον έλεγχο των στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν και των εκτιμήσεων που παρουσιάζονται στην παρούσα μελέτη, το Ινστιτούτο ΣΕΤΕ (INSETE) και οι συγγραφείς της μελέτης δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τυχόν αποκλίσεις των πληροφοριών που αναφέρονται στην μελέτη ή για τυχόν παραλείψεις. Οι εκτιμήσεις και πληροφορίες που περιέχονται στην παρούσα μελέτη δίδονται για ενημερωτικούς και μόνο σκοπούς και όχι για εμπορικούς, επενδυτικούς, νομικούς ή άλλους σκοπούς. Η χρήση ή στήριξη στην μελέτη από οποιοδήποτε μέρος και τυχόν αποφάσεις που βασίζονται σε αυτήν αποτελούν αποκλειστική υπευθυνότητα αυτών που χρησιμοποιούν την μελέτη. Το INSETE και οι συγγραφείς της μελέτης δε φέρουν καμιά ευθύνη ή υποχρέωση για ζημίες που μπορεί να προκύψουν σε οποιοδήποτε, ως αποτέλεσμα αποφάσεων που τυχόν ληφθούν βασισμένες στην παρούσα μελέτη». Η παρούσα μελέτη περιλαμβάνει εκτιμήσεις για διάφορα μεγέθη της ελληνικής οικονομίας. Αν και έχει επιδειχθεί η δέουσα επιμέλεια ως προς τον έλεγχο των στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν και των εκτιμήσεων που παρουσιάζονται, το Ινστιτούτο ΣΕΤΕ (INSETE) και οι συγγραφείς της μελέτης δεν μπορούν να εγγυηθούν την ακρίβειά τους. Οι απόψεις, θέσεις και συμπεράσματα που περιλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη, δεν απηχούν απαραίτητα τις θέσεις και απόψεις του ΣΕΤΕ ούτε και κατ' ανάγκη τον δεσμεύουν.

Περιεχόμενα

Ακρωνύμια.....	4
1. Γενική Επισκόπηση.....	5
2. Η Ελληνική κρίση, η προσαρμογή και η ανάκαμψη, η παραγωγικότητα.....	12
3. Οι αιτιάσεις για το Παλαιό Παραγωγικό Υπόδειγμα και η σημαντική αύξηση των Ελληνικών εξαγωγών αγαθών και της μεταποιητικής βιομηχανίας	17
4. Το έλλειμμα στο Εμπορικό Ισοζύγιο του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών	22
4.1 Γενικά.....	22
4.2 Το Εμπορικό Ισοζύγιο και οι εξαγωγές αγαθών της Ιταλίας.....	24
4.3 Η διάρθρωση του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών και η διάρθρωση της οικονομίας.....	26

Συγγραφείς Μελέτης:

Δημήτριος Μαρούλης, Οικονομολόγος

Ηλίας Κικίλιας, Γενικός Διευθυντής INSETE

Άρης Ίκκος, Επιστημονικός Διευθυντής INSETE

Ακρωνύμια

AFSA	Accommodation and Food Service Activities
REERULC	Πραγματική Σταθμισμένη Συναλλαγματική Ισοτιμίας του ευρώ για την Ελλάδα, με βάση το Κόστος Εργασίας ανά μονάδα προϊόντος
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΓΚ	Γενική Κυβέρνηση
ΕΕ-20	Ζώνη του Ευρώ
ΕΙ	Εμπορικό Ισοζύγιο
ΕΙΠ	Εξωτερικό Ισοζύγιο Πληρωμών
ΕΤΔ	Εγχώρια Τελική Δαπάνη
ΙτΓΚ	Ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης
ΙΤΣ	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών
ΙΥ	Ισοζύγιο Υπηρεσιών
ΛΚ	Λογαριασμός Κεφαλαίων
ΜΕΡΜ	Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής
ΝΠΥ	Νέο Παραγωγικό Υπόδειγμα
ΠΔΠ&ΔΜ	Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων
ΠΠΓΚ	Πρωτογενές Πλεόνασμα Γενικής Κυβέρνησης
ΠΠΥ	Παλαιό Παραγωγικό Υπόδειγμα
ΤτΕ	Τράπεζα της Ελλάδος
ΥΙ	Υπόλοιπα Ισοζύγια Εξωτερικών Πληρωμών
Χ	Εξαγωγές
χ-ratio	“εισαγωγικό περιεχόμενο” (import content ratio): η αναλογία των εισαγόμενων αγαθών και υπηρεσιών προς την αξία της συνολικής ζήτησης, εγχώριας και εξωτερικής

1. Γενική Επισκόπηση

Από πολλές πλευρές επισημαίνεται ότι ένα από τα διαχρονικά και ιδιαίτερα σημαντικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας αφορά στο υψηλό και επίμονο έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ), το οποίο αποτελεί βασική συνιστώσα του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ) της χώρας. Το συγκεκριμένο έλλειμμα εκλαμβάνεται ως ένδειξη του «παλαιού» παραγωγικού υποδείγματος (ΠΠΥ) της ελληνικής οικονομίας, το οποίο, σύμφωνα με τις σχετικές απόψεις, έχει οδηγήσει σε μια παγίδα χαμηλής παραγωγικότητας και περιορισμένης ανταγωνιστικότητας. Το εν λόγω υπόδειγμα συνδέεται με την εμφάνιση επίμονων ελλειμμάτων στο ΕΙΠ, τόσο μέσω της διεύρυνσης του ελλείμματος του ΕΙ όσο και μέσω της διατήρησης του ελλείμματος στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ).

Επιπλέον, διατυπώνονται απόψεις σύμφωνα με τις οποίες η ελληνική οικονομία έχει εξελιχθεί σε «οικονομία των café», γεγονός που αποδίδεται στη διεύρυνση της οικονομικής δραστηριότητας σε κλάδους με χαμηλή παραγωγικότητα. Υποστηρίζεται, επίσης, ότι, παρά την εφαρμογή των Προγραμμάτων Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (ΠΔΠ&ΔΜ) κατά την περίοδο 2010-2018, δεν κατέστη δυνατή η ουσιαστική αναδιάρθρωση του παραγωγικού προτύπου της χώρας· αντιθέτως, εκτιμάται ότι τα προγράμματα αυτά συνέβαλαν στην περαιτέρω συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας στους τομείς Ξενοδοχείων – Εστιατορίων – Καφενείων, οι οποίοι συνδέονται στενά με τον τουριστικό κλάδο και αποτελούν χαρακτηριστικό στοιχείο του ΠΠΥ.

Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, η διατήρηση αυτού του παραγωγικού μοντέλου, που αποτυπώνεται στη διεύρυνση της δραστηριότητας σε κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας, συνδέεται με τον περιορισμένο ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας, την υποτονική αναπτυξιακή δυναμική της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 2013-2024 και, τελικά, με τη χαμηλή ανταγωνιστικότητά της. Οι παράγοντες αυτοί, κατά την παραπάνω ανάλυση, αποτυπώνονται στη σημαντική αύξηση του ελλείμματος τόσο του Εμπορικού Ισοζυγίου όσο και του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών.

Τα ανωτέρω επιχειρήματα εξακολουθούν να διατυπώνονται, παρά το γεγονός ότι τα Προγράμματα Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (ΠΔΠ&ΔΜ) της περιόδου 2010-2018 έχουν συμβάλει καθοριστικά όχι μόνο στη δημοσιονομική εξυγίανση και σταθεροποίηση αλλά - όπως υποστηρίζεται στη παρούσα έκθεση - και στη σταδιακή αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα, έχουν υποστηρίξει τη σημαντική ανάκαμψη της οικονομίας χώρας, μετά το 2013 μέχρι σήμερα, παρά τις όποιες ενδιάμεσες περιόδους υποχώρησης. Η συγκεκριμένη πορεία της δεκαετίας αυτής έχει οδηγήσει την τελευταία πενταετία, ακόμη και με τον σημαντικά υποεκτιμημένο – όπως έχει αναλυθεί εκτενώς στα Δελτία

Οικονομικών Εξελίξεων του ΙΝΣΕΤΕ – μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ (ΜΕΡΜ 1,9%) που εκτιμάται από την ΕΛΣΤΑΤ να υπερβαίνει σημαντικά τον αντίστοιχο ρυθμό μεγέθυνσης της ΕΕ-20 (ΜΕΡΜ 1,1%).

Επιπλέον, η Ελλάδα επιτυγχάνει αυτή την επίδοση ενώ ταυτόχρονα καταγράφει σημαντικά Πρωτογενή Πλεονάσματα στη Γενική Κυβέρνηση (ΠΠΓΚ) και πραγματοποιεί ταχεία αποκλιμάκωση του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης, τόσο ως ποσοστό του ΑΕΠ όσο και σε απόλυτα μεγέθη.

Ακόμη και όσοι αναγνωρίζουν τις σημαντικές επιδόσεις που έχουν επιτευχθεί στην Ελλάδα από το 2014 ως σήμερα – μεταξύ των οποίων και η ίδια η Κυβέρνηση - εξακολουθούν να εστιάζουν στο υψηλό και αυξανόμενο έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ) και του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ) της χώρας. Το εν λόγω έλλειμμα εκλαμβάνεται ως ένδειξη ότι εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές διαρθρωτικές αδυναμίες στην ελληνική οικονομία, παρά τις βελτιώσεις που έχουν συντελεστεί.

Συνολικά, διατυπώνεται η άποψη ότι οι διαρθρωτικές αδυναμίες, ή η συνέχιση της εφαρμογής του παλαιού παραγωγικού υποδείγματος (ΠΠΥ), ή ακόμη η υποτιθέμενη αναδιάρθρωση της οικονομίας προς τους κλάδους Ξενοδοχείων – Εστιατορίων – Καφενείων («η Ελλάδα της καφετέριας»), έχουν οδηγήσει στη διατήρηση μιας οικονομίας χαμηλής παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας, με συνεχή και υψηλά ελλείμματα στο Εμπορικό Ισοζύγιο.

Στην παρούσα Μελέτη εξετάζονται συστηματικά τα ανωτέρω ζητήματα και τεκμηριώνονται τα ακόλουθα:

1. Αν οι βασικοί στόχοι του αναζητούμενου Νέου Παραγωγικού Υποδείγματος (ΝΠΥ) επικεντρώνονται στην αύξηση των εξαγωγών, της βιομηχανικής παραγωγής και τη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, τότε η ελληνική οικονομία μετατοπίζεται σταδιακά εδώ και μια δεκαετία στο «νέο παραγωγικό μοντέλο», αφού επιδεικνύει:
 - (i) Σημαντική αύξηση των εξαγωγών αγαθών με ιδιαίτερα υψηλούς και σταθερούς ρυθμούς. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής τους (ΜΕΡΜ) ανέρχεται σε 7,0% για την περίοδο 2024/2009 και σε 7,8% για την περίοδο 2024/2015, όταν ο ΜΕΡΜ μεταβολής του ΑΕΠ ήταν αντίστοιχα 0,1% και 3,4%.
 - (ii) Οι ρυθμοί αυτοί υπερβαίνουν, μεταξύ άλλων, και την σημαντική αύξηση των εισπράξεων από τον εισερχόμενο τουρισμό, οι οποίες παρουσίασαν ΜΕΡΜ 5,0% την περίοδο 2024/2009 και 4,8% την περίοδο 2024/2015.
 - (iii) Η παραγωγή της μεταποιητικής βιομηχανίας καταγράφει σταθερή άνοδο, με ΜΕΡΜ 3,0% την περίοδο 2024/2013 – υψηλότερο από τον ΜΕΡΜ του ΑΕΠ 2,7% - ενώ παράλληλα αυξάνεται και η απασχόληση στον κλάδο, με ΜΕΡΜ 2,3% την περίοδο 2024/2013 – διπλάσιο από τον ΜΕΡΜ Συνολικής Απασχόλησης 1,1% - και 2,8% την περίοδο 2024/2014.

- (iv) Βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας που προσδιορίζεται τόσο από την αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών όσο και από τη σημαντική υποτίμηση της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του ευρώ για την Ελλάδα, με βάση το Κόστος Εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (REERULC): -32,9% σε σχέση με το δ' τρίμηνο του 2009 και -13,2% σε σχέση με το 2000.
- (v) Ικανοποιητική ανάπτυξη της διεθνώς ανταγωνιστικής γεωργίας–κτηνοτροφίας. Το εξωτερικό ισοζύγιο του τομέα κατέστη πλεονασματικό, φθάνοντας τα €190 εκατ. το 2023, από έλλειμμα €-1,3 δισ. το 2009, παρά τη συνεχιζόμενη σημαντική αύξηση των εισαγωγών. Αν συνυπολογιστεί και η βιομηχανική παραγωγή επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων, το εξωτερικό ισοζύγιο του αγροδιατροφικού τομέα συνολικά κατέγραψε πλεόνασμα €460 εκατ. το 2023 από έλλειμμα €3 δισ. το 2008.
2. Η παραγωγικότητα στην ελληνική οικονομία αυξάνεται με ικανοποιητικούς ρυθμούς σε περιόδους ομαλής λειτουργίας και μπορεί να επιταχυνθεί περαιτέρω, εφόσον η χώρα ελέγχει επαρκώς την δημοσιονομική της κατάσταση και αναπτύσσεται αξιοποιώντας τα σημαντικά συγκριτικά της πλεονεκτήματα.
 3. Το έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου - και του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών - δεν προσδιορίζεται ούτε από το παραγωγικό υπόδειγμα που εφαρμόζεται, «παλαιό» ή «Νέο», ούτε από τις διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας, ούτε από το επίπεδο ή τον ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας. Το έλλειμμα του ΕΙ αντανakλά και προσδιορίζεται αποκλειστικά από το πλεόνασμα του αθροίσματος των λοιπών ισοζυγίων του ΕΙΠ, και ιδιαίτερα από το σημαντικό πλεόνασμα του Ισοζυγίου Υπηρεσιών (ΙΥ) και του Λογαριασμού Κεφαλαίων (ΛΚ). Κατά συνέπεια, όσο τα πλεονάσματα αυτά διευρύνονται, τόσο αυξάνεται – και ανεξάρτητα από το αν οι εξαγωγές αυξάνονται κατά 1% ή 40% – το έλλειμμα στο ΕΙ, το οποίο αποτελεί διαχρονικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας. Η μεγάλη διαφορά με την προ-κρίσης περίοδο συνίσταται στο ότι την περίοδο εκείνη οι κεφαλαιακές εισροές προέρχονταν κυρίως από εκτεταμένο δημόσιο δανεισμό για την κάλυψη των ανεξέλεγκτων δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Ειδικότερα:

Στο **Κεφάλαιο 2** εξετάζεται διεξοδικά το ζήτημα της παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία. Τα προαναφερθέντα επιχειρήματα – περί συνέχισης του παλαιού παραγωγικού υποδείγματος (ΠΠΥ), περί επίμονων διαρθρωτικών αδυναμιών και περί «οικονομίας των café» – εδράζονται στον ισχυρισμό ότι η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από χαμηλό επίπεδο παραγωγικότητας και από ιδιαίτερα περιορισμένη άνοδο αυτής διαχρονικά. Υποστηρίζεται, επιπλέον, ότι η παραγωγικότητα, σε συνδυασμό με τις δημογραφικές εξελίξεις, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις αναπτυξιακές προοπτικές της χώρας τόσο στο άμεσο όσο και στο μακροπρόθεσμο μέλλον.

Για την τεκμηρίωση του ως άνω ισχυρισμού, χρησιμοποιείται συνήθως η διαχρονική εξέλιξη της παραγωγικότητας, βάσει των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ και της Eurostat, για τις περιόδους 2008-2024 και 2001-2024, με στόχο να καταδειχθεί η υποτιθέμενη στασιμότητα ή η πολύ περιορισμένη αύξησή της στην ελληνική οικονομία.

Πράγματι, η εξέλιξη της παραγωγικότητας στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2008-2024 υπολογίζεται ότι παραμένει αρνητική, με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής (MEPM) -1,05%. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες εκτιμήσεις για την παραγωγικότητα τόσο στην περίοδο 2008-2024 όσο και στην περίοδο 2001-2024 οδηγούν σε εσφαλμένα συμπεράσματα για τους ακόλουθους λόγους:

Πρώτον, οι εν λόγω περίοδοι περιλαμβάνουν τη φάση της βαθιάς οικονομικής κρίσης 2009-2016, κατά την οποία εφαρμόστηκαν εκτεταμένα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής, με αποτέλεσμα – για πολλαπλές και σύνθετες αιτίες – τη σημαντική υποχώρηση της παραγωγικότητας κατά -20,3% μεταξύ 2008 και 2016. Η υποχώρηση αυτή δεν αποδίδεται αποκλειστικά στην εφαρμογή των ΠΔΠ&ΔΜ, αλλά συνδέεται επίσης με τη ριζική αλλαγή της μεθοδολογίας μέτρησης του ΑΕΠ μετά το 2010, καθώς και με σειρά εκ των υστέρων σημαντικών και μακροοικονομικά ασύμβατων αναθεωρήσεων του ΑΕΠ προς τα κάτω. Η αλλαγή του υποδείγματος υπολογισμού του ΑΕΠ οδήγησε στη διαμόρφωση της εικόνας που παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2.1, όπου η αύξηση των εισαγωγών την τελευταία δεκαετία είναι μακροοικονομικά ασύμβατη με την αύξηση της εγχώριας και εξωτερικής τελικής ζήτησης/δαπάνης, υποδεικνύοντας μια σημαντική υποεκτίμηση της αύξησης του ΑΕΠ.

Δεύτερον, ως συνέπεια των ανωτέρω, η μετρούμενη μείωση της παραγωγικότητας με MEPM -1% κατά την περίοδο 2008-2024 προκύπτει από την καταγεγραμμένη μείωση του ΑΕΠ κατά -16,0% (ή με MEPM -1%), παρά το ότι οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σε σταθερές τιμές 2020 αυξήθηκαν κατά 40,2% το 2024 έναντι του 2009 (MEPM 2,3%)¹. Ιδιαίτερα σημαντική υποεκτίμηση της αύξησης του ΑΕΠ καταγράφεται στην περίοδο 2014-2021, κατά την οποία το ΑΕΠ εμφανίζεται να αυξάνεται με MEPM 0,6%, παρά το ότι οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αυξήθηκαν με σχεδόν 10πλάσιο MEPM 5,5%.

Τρίτον, όπως είχε προβλεφθεί στα Δελτία Οικονομικών Εξελίξεων του INSETE, η παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας αυξήθηκε με ικανοποιητικό ρυθμό (MEPM 1,9%) κατά την περίοδο 2020-2025, παρά την παράλληλη σημαντική αύξηση της απασχόλησης (MEPM 2,2%). Στη θετική αυτή εξέλιξη συνέβαλε και η μερική βελτίωση της μακροοικονομικής συμβατότητας των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ σχετικά με τις βασικές συνιστώσες του ΑΕΠ μετά το 2021.

Τέταρτον, εκτιμάται ότι η μακροοικονομική συμβατότητα των εθνολογιστικών δεδομένων θα βελτιωθεί ακόμη περισσότερο τα επόμενα χρόνια και οι εν λόγω στατιστικές θα συνεχίσουν να προσαρμόζονται και να διορθώνονται, με αποτέλεσμα

¹ Ακόμη και αν ληφθεί υπόψη η σημαντική περικοπή τους κατά -1,35 δις. στην πρόσφατη αναθεώρηση του Οκτωβρίου 2025.

η καταγεγραμμένη αύξηση του ελληνικού ΑΕΠ να συγκλίνει σταδιακά προς την πραγματική οικονομική εξέλιξη.

Στο **Κεφάλαιο 3** παρουσιάζονται στοιχεία που εναντιώνονται στους ισχυρισμούς περί συνέχισης στην Ελλάδα του παλαιού παραγωγικού υποδείγματος (ΠΠΥ) καθώς και περί μιας οικονομίας η οποία, βασιζόμενη αποκλειστικά στον τουρισμό, οδηγείται σε ολοένα μεγαλύτερη συγκέντρωση στους τομείς Ξενοδοχεία – Εστιατόρια – Καφενεία, παρουσιάζοντας την εικόνα μιας «οικονομίας των café».

Οι συγκεκριμένοι ισχυρισμοί δεν επιβεβαιώνονται από τις πραγματικές εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 2009-2024. Κατά το διάστημα αυτό καταγράφηκε πολύ σημαντική αύξηση των εξαγωγών αγαθών, με ΜΕΡΜ 7% σε τρέχουσες τιμές, ποσοστό το οποίο υπερέβη: (i) την αύξηση των εσόδων από τον εισερχόμενο τουρισμό (ΜΕΡΜ 5,0%), (ii) την αύξηση των εξαγωγών αγαθών της Ιταλίας (ΜΕΡΜ 4,8%), και (iii) την αντίστοιχη αύξηση των εξαγωγών αγαθών της ΕΕ-20 (ΜΕΡΜ 5,0%).

Παράλληλα, καταγράφεται και σημαντική αύξηση της παραγωγής στη μεταποιητική βιομηχανία με ΜΕΡΜ 3,1% κατά την περίοδο 2015-2024. Αντίστοιχα σημαντική είναι και η αύξηση της απασχόλησης στη μεταποίηση, με ΜΕΡΜ 2,8% την περίοδο 2024/2014. Επιπλέον, οι επενδύσεις σε μηχανολογικό, μεταφορικό και τεχνολογικό εξοπλισμό αυξάνονται ταχύτατα κατά την περίοδο 2024/2013, με ΜΕΡΜ 8,8%, ενισχύοντας το τεχνολογικό επίπεδο και την παραγωγικότητα της οικονομίας.

Παράλληλα, κατά την περίοδο 2013-2024 η Ελλάδα πέτυχε μια ιδιαίτερα σημαντική ανάπτυξη στον τουριστικό τομέα, με αύξηση των εσόδων από τον εισερχόμενο τουρισμό με ΜΕΡΜ 5,4% και αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους καταλύματος και εστίασης με ΜΕΡΜ 4,1%. Ωστόσο, η ανάπτυξη αυτή δεν σημειώθηκε ούτε εις βάρος της μεταποίησης ούτε της αγροτικής παραγωγής. Αντιθέτως, συνοδεύτηκε από παράλληλη και ουσιαστική ενίσχυση της μεταποιητικής δραστηριότητας και των εξαγωγών αγαθών, όπως προαναφέρθηκε, καθώς και από ικανοποιητική ανάπτυξη της διεθνώς ανταγωνιστικής γεωργίας-κτηνοτροφίας. Μάλιστα, το εξωτερικό ισοζύγιο της γεωργίας-κτηνοτροφίας κατέστη πλεονασματικό, φθάνοντας τα €190 εκατ. το 2023, από έλλειμμα -1,3 δισ. € το 2009, παρά τη συνεχιζόμενη σημαντική αύξηση των εισαγωγών. Αν συνυπολογιστεί και η βιομηχανική παραγωγή επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, το εξωτερικό ισοζύγιο του αγροδιατροφικού τομέα σύμφωνα με το ΚΕΠΕ, κατέγραψε πλεόνασμα €460 εκατ. το 2023 από έλλειμμα €3 δισ. το 2008.²

Επισημαίνεται ότι η μεγάλη αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους καταλύματος και εστίασης κατά την περίοδο 2024/2013 αποτελεί το βασικό στοιχείο στο οποίο στηρίζονται οι ισχυρισμοί περί «οικονομίας των café». Σε πρόσφατο άρθρο³ υποστηρίζεται ότι: (i) «η «οικονομία της καφετέριας» δεν είναι παρά η πιο ορατή όψη

² ΚΕΠΕ, «Αναλύσεις Επικαιρότητας», 3/2024.

³ «Από τη λιτότητα, στην Ελλάδα της «καφετέριας», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9/11/2025 Μ. Νικηφόρος, Βλ. Μίσσος, Χ. Πιέρρος και Ν. Ροδουσάκης, το οποίο στηρίζεται στο Discussion Paper των ιδίων με τίτλο “The café economy: Structural transformation in Greece in the wake of austerity and “reforms” GreeSE Paper, no.212.

ενός βαθύτερου μετασχηματισμού της ελληνικής οικονομίας μετά το 2009, προς τον τομέα της «εστίασης και καταλυμάτων» και (ii) ότι, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, μετά το 2009 το μερίδιο του συγκεκριμένου τομέα στο προϊόν και κυρίως στην απασχόληση έχει αυξηθεί θεαματικά, καθώς η απασχόληση σε αυτόν τον κλάδο αυξήθηκε κατά 87%, έναντι μόλις 4% στο σύνολο της οικονομίας. Καταλήγουν δε στο συμπέρασμα ότι (iii) «σχεδόν οι μισές νέες θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν μετά το τέλος της κρίσης προήλθαν από αυτόν τον τομέα».

Η πραγματικότητα είναι ότι το 2024, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 2ο τρίμηνο 2025), η αύξηση της απασχόλησης στους τομείς των καταλυμάτων και της εστίασης – στους οποίους περιλαμβάνονται και οι δραστηριότητες καφετεριών – ήταν πράγματι εντυπωσιακή, φθάνοντας στο 55% (ή κατά 142 χιλ. άτομα) την περίοδο 2024/2013. Στο ίδιο χρονικό διάστημα, η απασχόληση στη μεταποιητική βιομηχανία αυξήθηκε κατά 29% (ή κατά 93 χιλ. άτομα), ενώ στο σύνολο της οικονομίας η αύξηση ανήλθε σε 22% (ή κατά 763 χιλ. άτομα). Συνεπώς, ο κλάδος των καταλυμάτων και της εστίασης αποτελεί έναν σημαντικό τομέα της ελληνικής οικονομίας, ο οποίος συμβάλλει ουσιαστικά στην ενίσχυση της απασχόλησης στη χώρα. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τα προαναφερθέντα στοιχεία, ο κλάδος αυτός – και γενικότερα ο τουριστικός τομέας – δεν ταυτίζεται με την ελληνική οικονομία στο σύνολό της, ούτε καν προσεγγιστικά. Ενδεικτικά, ο τομέας των καταλυμάτων και της εστίασης δεν δημιούργησε τις μισές νέες θέσεις εργασίας μετά την κρίση, αλλά το 19% των νέων θέσεων - 142 χιλ. από τις συνολικά 763 χιλ. - που δημιουργήθηκαν στην οικονομία κατά την περίοδο αυτή.

Σε κάθε περίπτωση, η συμβολή του κλάδου των καταλυμάτων και της εστίασης – και του τουρισμού γενικότερα – στην οικονομική ανάπτυξη και ιδιαίτερα στην αύξηση της απασχόλησης υπήρξε σημαντική και ιδιαίτερος καταλυτική την τελευταία δεκαετία. Η αξία του τομέα για την ελληνική οικονομία είναι μεγάλη, κυρίως λόγω της ισχυρής συμβολής του στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Η Ελλάδα διαθέτει ένα ιδιαίτερα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα στον τουρισμό, πλεονέκτημα του οποίου η αξία αυξάνεται διαχρονικά. Για τον λόγο αυτό, ο τουρισμός και οι τομείς καταλύματος–εστίασης αναμένεται να συνεχίσουν να αναπτύσσονται δυναμικά – ήδη βρίσκονται σε εξέλιξη σημαντικές επενδύσεις που αναβαθμίζουν ουσιαστικά το παρεχόμενο προϊόν – και να συμβάλλουν στη μεγέθυνση και στην ενίσχυση της απασχόλησης στην Ελλάδα. Αντίθετα με όσα υποστηρίζονται από διάφορους αναλυτές, η αύξηση της παραγωγικότητας τείνει να είναι υψηλότερη - ή να εκδηλώνεται κυρίως - σε οικονομίες που αναπτύσσονται αξιοποιώντας τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα⁴.

Σήμερα, η Ελλάδα αποτελεί πλήρες μέλος της Ζώνης του Ευρώ (ΕΕ-20) και διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα όχι μόνο στον τουρισμό, αλλά και στη γεωργία–κτηνοτροφία, σε πολλούς τομείς της μεταποιητικής βιομηχανίας, καθώς και σε υπηρεσίες που μέχρι πρόσφατα λειτουργούσαν υπό συνθήκες έντονων περιορισμών.

⁴ Οι θεωρητικές αναφορές του Nicholas Kaldor (1966) που επικαλούνται οι συγγραφείς του παραπάνω Discussion paper, αφορούσαν μια προηγούμενη εποχή, όταν η Ελλάδα και ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής εφάρμοζαν το “Two-gaps model of Economic Development”.

Η διαδικασία αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας βρίσκεται σε εξέλιξη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά προβλήματα κατανομής των πόρων, λειτουργίας και θεσμικής συγκρότησης που περιορίζουν τις αναπτυξιακές δυνατότητες και την δυνητική αύξηση της παραγωγικότητας.

Στο **Κεφάλαιο 4** αντικρούεται η ευρύτατα διαδεδομένη άποψη ότι το υψηλό έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ) οφείλεται στη συνέχιση εφαρμογής του «παλαιού παραγωγικού υποδείγματος» (ΠΠΥ), στις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας ή στην υποτιθέμενη μετατροπή της σε «οικονομία των *café*», καθώς και στη χαμηλή παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα που προβάλλονται ως συνέπειες των παραπάνω.

Ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι η άποψη αυτή αντανάκλα πλήρως την πραγματικότητα - περί ΠΠΥ ή «οικονομίας των *café*» - δεν θα μπορούσε να συνδέεται ουσιαστικά με το έλλειμμα του ΕΙ. Το εμπορικό έλλειμμα της χώρας προσδιορίζεται αποκλειστικά από το πλεόνασμα του αθροίσματος των λοιπών ισοζυγίων του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ), και κυρίως από το σημαντικό πλεόνασμα του Ισοζυγίου Υπηρεσιών (ΙΥ) και το επίσης υψηλό πλεόνασμα του Λογαριασμού Κεφαλαίων (ΛΚ). Τα πλεονάσματα αυτά αυξάνονται διαχρονικά: αφενός διότι η αξία του συγκριτικού πλεονεκτήματος της χώρας στον τουρισμό ενισχύεται με τον χρόνο και με τις επενδύσεις τουριστικών υπηρεσιών, και αφετέρου διότι η Ελλάδα έχει καταστεί ελκυστικός προορισμός για καθαρές εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό, γεγονός που ενισχύει το πλεόνασμα του ΛΚ. Κατά συνέπεια, όσο τα πλεονάσματα αυτά διευρύνονται, τόσο αυξάνεται – λογιστικά, μηχανιστικά και ανεξάρτητα από το αν οι εξαγωγές αυξάνονται κατά 1% ή 40% – το έλλειμμα στο ΕΙ, το οποίο αποτελεί διαχρονικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας. Η μεγάλη διαφορά με την προκρίσης περίοδο συνίσταται στο ότι την περίοδο εκείνη οι κεφαλαιακές εισροές προέρχονταν κυρίως από δημόσιο δανεισμό.

Παράλληλα, οι ισχυρισμοί ότι η χαμηλή παραγωγικότητα καθυστερεί την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και δεν επιτρέπει την ενίσχυση των εξαγωγών αγαθών έρχονται σε πλήρη αντίθεση με το γεγονός ότι οι εξαγωγές αγαθών κατέγραψαν πολύ σημαντική αύξηση, με ΜΕΡΜ 7,8% κατά την περίοδο 2024/2015, περίοδο κατά την οποία το έλλειμμα του ΕΙ διευρύνθηκε, επίσης, σημαντικά. Επιπλέον, τα επιχειρήματα περί χαμηλής ανταγωνιστικότητας αναιρούνται τόσο από την αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών όσο και από τη σημαντική υποτίμηση της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του ευρώ για την Ελλάδα, με βάση το Κόστος Εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (REERULC): -32,9% σε σχέση με το δ' τρίμηνο του 2009 και -13,2% σε σχέση με το 2000.

Η ουσιαστική αυτή βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας καταγράφηκε παρά το γεγονός ότι η αύξηση του ΑΕΠ και της παραγωγικότητας στην περίοδο 2014-2024 υποεκτιμάται σημαντικά. Οι διάφορες διαδεδομένες αναλύσεις παραβλέπουν τη σαφή βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με βάση τον δείκτη REERULC, ο οποίος προσδιορίζεται από την εξέλιξη του ΑΕΠ και της παραγωγικότητας. Ωστόσο, τα όποια διαρθρωτικά προβλήματα και η επιδείνωση ή η βελτίωσή τους προσδιορίζουν την

εξέλιξη της παραγωγικότητας η οποία με τη σειρά της προσδιορίζει την εξέλιξη του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και επομένως την ανταγωνιστικότητα, όπως αυτή αποτυπώνεται στον REERULC.

Τα πραγματικά δεδομένα και η συνεπής ανάλυση δεν οδηγούν στην τεκμηρίωση αφηγημάτων περί «Ελλάδας των café». Η πλήρης αξιοποίηση των επιτευγμάτων της ελληνικής οικονομίας την τελευταία δεκαετία απαιτεί την αντιμετώπιση και τον περιορισμό των πραγματικών προβλημάτων που περιορίζουν την αναπτυξιακή της δυνατότητα.

2. Η Ελληνική κρίση, η προσαρμογή και η ανάκαμψη, η παραγωγικότητα

Η εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα από το 2008 ως σήμερα καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη δημοσιονομική εκτροπή του 2008-2009 και από την κρίση δημόσιου χρέους το 2010, οι οποίες οδήγησαν τη χώρα στην εφαρμογή των ιδιαίτερα απαιτητικών Προγραμμάτων Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (ΠΔΠ&ΔΜ) την περίοδο 2010-2018. Η ελληνική οικονομία το 2009 βρισκόταν σε κατάσταση ακραίας ανισορροπίας – μια υπερδιογκωμένη «φούσκα» – με δημοσιονομικά ελλείμματα στη Γενική Κυβέρνηση (ΓΚ) άνω του 15% του ΑΕΠ και αντίστοιχο έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ). Τα ελλείμματα αυτά χρηματοδοτούνταν μέσω εκτεταμένου εξωτερικού δανεισμού, κυρίως κρατικού, ύψους άνω των €30 δισ. ετησίως (2008: €30,86 δισ.), γεγονός που συνεπαγόταν συνεχή διόγκωση του χρέους της ΓΚ και των ετήσιων δανειακών αναγκών της. Η κατάσταση αυτή κατέστησε αναπόφευκτη την απώλεια πρόσβασης στις αγορές και την υπαγωγή της χώρας σε καθεστώς προσαρμογής κατά την περίοδο 2010-2013, η οποία στη συνέχεια παρατάθηκε έως το 2018.

Η διόρθωση της δημοσιονομικής και εξωτερικής ανισορροπίας του 2008-2009 επιτεύχθηκε με πολύ μεγάλη μείωση του ελληνικού ΑΕΠ, η οποία, σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, ανήλθε σε -64,1 δισ. ευρώ το 2013 σε σχέση με το 2008 (σε σταθερές τιμές 2020), με αντίστοιχο ΜΕΡΜ -6,1%. Κατά το ίδιο διάστημα, η απασχόληση (βάσει στοιχείων Εθνικών Λογαριασμών) μειώθηκε με ΜΕΡΜ -2,4%, με αποτέλεσμα η παραγωγικότητα εργασίας να καταγράψει σημαντική πτώση, με ΜΕΡΜ -3,8% (Πίνακας 2.1).

Σημειώνεται ότι μεγάλο μέρος της εκτιμώμενης πτώσης του ΑΕΠ κατά -64,0 δισ. ευρώ την περίοδο 2013/2008 οφείλεται σε επαναλαμβανόμενες εκ των υστέρων αναθεωρήσεις προς τα κάτω, καθώς και στη ριζική αλλαγή της μεθοδολογίας εκτίμησης του ΑΕΠ από την ΕΛΣΤΑΤ (δηλαδή από τη Eurostat και το ΔΝΤ). Πρόκειται,

σε σημαντικό βαθμό, για στατιστική προσαρμογή, η οποία υπερεκτιμά την πραγματική υποχώρηση του ΑΕΠ που προκλήθηκε ως άμεση συνέπεια της εφαρμογής των ΠΔΠ&ΔΜ.

Πίνακας 2.1. Η εξέλιξη της Παραγωγικότητας της Εργασίας στην Ελλάδα (ΑΕΠ σε σταθερές τιμές ανά απασχολούμενο)						
	Απασχόληση		ΑΕΠ (Σταθ. Τιμές 2020)		Παραγωγικότητα (ΑΕΠ/Απασχολούμενο)	
	Χιλ. Άτομα	% Δ	Εκατ. €	% Δ	Χιλ. €	% Δ
2001	4.202	0,4%	182.313		43,39	
2002	4.303	2,4%	190.851	4,7%	44,35	2,2%
2003	4.363	1,4%	201.914	5,8%	46,28	4,3%
2004	4.468	2,4%	212.773	5,4%	47,62	2,9%
2005	4.508	0,9%	215.291	1,2%	47,76	0,3%
2006	4.589	1,8%	229.163	6,4%	49,93	4,6%
2007	4.649	1,3%	237.199	3,5%	51,02	2,2%
2008	4.709	1,3%	237.336	0,1%	50,40	-1,2%
2009	4.681	-0,6%	227.559	-4,1%	48,61	-3,5%
2010	4.564	-2,5%	214.603	-5,7%	47,02	-3,3%
2011	4.368	-4,3%	193.407	-9,9%	44,28	-5,8%
2012	4.193	-4,0%	177.294	-8,3%	42,28	-4,5%
2013	4.168	-0,6%	173.265	-2,3%	41,57	-1,7%
2014	4.318	3,6%	174.638	0,8%	40,44	-2,7%
2015	4.193	-2,9%	174.239	-0,2%	41,56	2,8%
2016	4.335	3,4%	174.184	0,0%	40,18	-3,3%
2017	4.314	-0,5%	176.750	1,5%	40,97	2,0%
2018	4.374	1,4%	180.399	2,1%	41,24	0,7%
2019	4.427	1,2%	184.507	2,3%	41,68	1,1%
2020	4.267	-3,6%	167.540	-9,2%	39,26	-5,8%
2021	4.485	5,1%	182.039	8,7%	40,59	3,4%
2022	4.592	2,4%	192.091	5,5%	41,83	3,0%
2023	4.648	1,2%	196.194	2,1%	42,21	0,9%
2024	4.703	1,2%	200.288	2,1%	42,58	0,9%
2025	4.755	1,1%	205.095	2,4%	43,13	1,3%
2026	4.798	0,9%	210.222	2,5%	43,82	1,6%
2027	4.827	0,6%	215.057	2,3%	44,56	1,7%
2028	4.851	0,5%	219.574	2,1%	45,27	1,6%
2029	4.875	0,5%	223.746	1,9%	45,90	1,4%
2030	4.899	0,5%	227.997	1,9%	46,54	1,4%
2008/2001	1,6%		3,8%		2,2%	
2013/2008	-2,4%		-6,1%		-3,8%	
2016/2008	-1,0%		-3,8%		-2,8%	
2018/2008	-0,7%		-2,7%		-2,0%	
2024/2001	0,5%		0,4%		-0,1%	
2024/2008	0,0%		-1,1%		-1,0%	
2024/2013	1,1%		1,3%		0,2%	
2024/2018	1,2%		1,8%		0,5%	
2025/2001	0,5%		0,5%		0,0%	
2025/2008	0,1%		-1,0%		-1,0%	
2025/2020	2,2%		4,1%		1,9%	
2025/2018	1,2%		1,8%		0,6%	
2030/2025	0,6%		2,1%		1,5%	
2030/2001	0,5%		0,8%		0,2%	

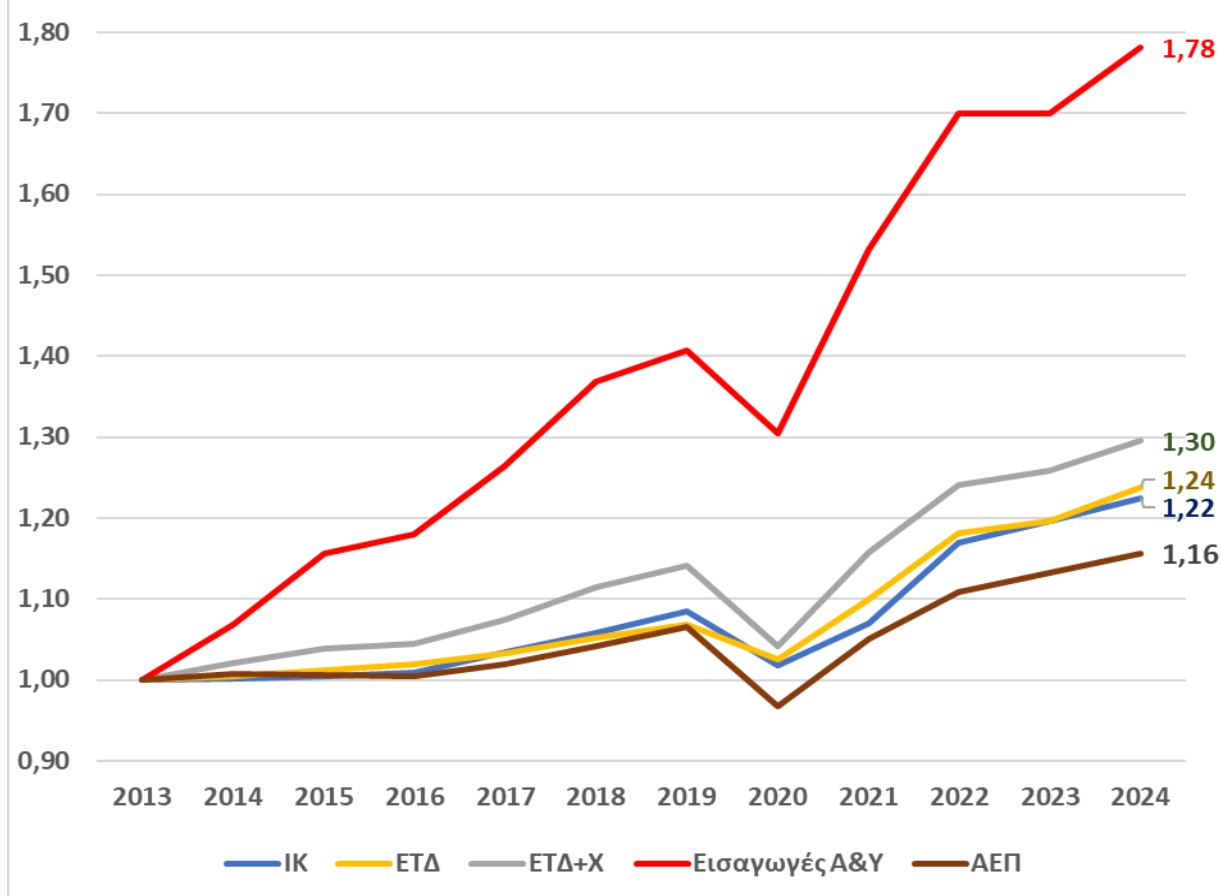
Η αλλαγή του υποδείγματος μέτρησης της εξέλιξης του ΑΕΠ μετά το 2010 οδήγησε τελικά στη διαμόρφωση μιας εικόνας (Διάγραμμα 2.1.) που υποδεικνύει μια σημαντική υποεκτίμηση της αύξησης του ΑΕΠ από το 2014 ως και σήμερα. Παρά το γεγονός ότι και τα στοιχεία της περιόδου 1995-2009 αναθεωρήθηκαν εκ των υστέρων πτωτικά, τα μεγέθη του ελληνικού ΑΕΠ μετά το 2008 δεν είναι ουσιαστικά συγκρίσιμα με εκείνα πριν από το 2008. Το ΑΕΠ του 2013 δεν είναι συγκρίσιμο με το αντίστοιχο μέγεθος του 2008· συνεπώς, η καταγεγραμμένη πτώση του ΑΕΠ το 2013 κατά -64,0 δισ. ευρώ έναντι του 2008 αποτελεί, σε μεγάλο βαθμό, στατιστικό αποτέλεσμα. Το πραγματικό ΑΕΠ της Ελλάδας και η παραγωγικότητα της εργασίας πράγματι μειώθηκαν το 2013 σε σχέση με το 2008, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό από τα -64,0 δισ. ευρώ με ΜΕΡΜ -6,1% και από το ΜΕΡΜ -3,8% αντίστοιχα για την παραγωγικότητα.

Στη συνέχεια, μετά την ανάκαμψη του ΑΕΠ το 2014, ακολούθησαν δύο επιπλέον έτη αρνητικής μεγέθυνσης και μείωσης της παραγωγικότητας, συγκεκριμένα το 2015 και το 2016, ως αποτέλεσμα της ανατροπής του ΠΔΠ&ΔΜ κατά το πρώτο επτάμηνο του 2015. Κατά την περίοδο 2016/2008 καταγράφηκε πτώση του ΑΕΠ με ΜΕΡΜ -3,8%, ενώ η πτώση της απασχόλησης περιορίστηκε σε ΜΕΡΜ -1,0%. Κατά συνέπεια, η παραγωγικότητα της εργασίας μειώθηκε με ΜΕΡΜ -2,8%. Η μείωση αυτή συνδέεται σε σημαντικό βαθμό τόσο με την αλλαγή του υποδείγματος μέτρησης του ΑΕΠ όσο και με την υποεκτίμηση της αύξησης του ΑΕΠ στην περίοδο 2004/2013. Συγκεκριμένα, η αύξηση του ΑΕΠ εμφανίζεται με ΜΕΡΜ 1,3%, παρά το ότι οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αυξήθηκαν με ΜΕΡΜ 5,7%, ενώ ο λόγος εισαγωγικού περιεχομένου της συνολικής ζήτησης/δαπάνης, εγχώριας και εξωτερικής, δηλαδή του αθροίσματος ΕΤΔ+Χ (Εγχώρια Τελική Δαπάνη + Εξαγωγές) εκτιμήθηκε στο εξαιρετικά υψηλό $\chi = 104,73\%$. Ωστόσο, το πραγματικό χ -ratio για την Ελλάδα κατά το συγκεκριμένο διάστημα δεν ήταν δυνατόν να υπερβαίνει το 50%⁵.

Μετά τα ανωτέρω, η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας ξεκίνησε ουσιαστικά από το 2017 και διήρκεσε έως το 2019. Στην πρώτη αυτή περίοδο σχετικής ομαλότητας, ο ΜΕΡΜ της παραγωγικότητας την τριετία 2019/2016 ανήλθε στο 1,2%, ενώ η υποεκτίμηση της αύξησης του ΑΕΠ – αν και υπαρκτή – ήταν μικρότερης έντασης, με το ΑΕΠ να καταγράφει αύξηση με ΜΕΡΜ 1,94%. Παράλληλα, οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σημείωσαν εκ νέου εκρηκτική άνοδο, με ΜΕΡΜ 6,05%, και ο λόγος εισαγωγικού περιεχομένου του αθροίσματος ΕΤΔ+Χ διαμορφώθηκε στο $\chi = 52,3\%$. Η έστω και μερική διόρθωση της υποεκτίμησης της αύξησης του ΑΕΠ στην περίοδο 2019/2016 επέτρεψε την αποτύπωση μιας ουσιαστικής ενίσχυσης της παραγωγικότητας, με ΜΕΡΜ 1,2%.

⁵ Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, το χ -ratio διαχρονικά κυμαίνεται σε επίπεδα 40% για τις επενδύσεις και κάτω από 30% για τις εξαγωγές και την κατανάλωση. Βλ.: Πλαίσιο IV.2: Το εισαγωγικό περιεχόμενο της συνολικής ζήτησης στην Ελλάδα, *Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής*, Ιούλιος 2018. Για αναλυτική παρουσίαση της εξέλιξης του δείκτη αυτού την τελευταία δεκαετία και της συνεπούς μακροοικονομικής ασυμβατότητας μεταξύ της εξέλιξης των εισαγωγών και των βασικών συνιστωσών δαπάνης του ΑΕΠ βλ. τα ετήσια Δελτία Οικονομικών Εξελίξεων του INSETE.

Διάγραμμα 2.1. Εκτιμήσεις - Μετρήσεις της εξέλιξης των βασικών συνιστωσών του ΑΕΠ 2024/2013



Ωστόσο, η αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας διακόπηκε εκ νέου εξαιτίας της πανδημίας Covid-19 το 2020 και κατά το πρώτο εξάμηνο του 2021. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, το 2020 καταγράφηκε πτώση της απασχόλησης κατά -3,6%, ενώ η μείωση του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο -9,2%, με αποτέλεσμα τη σημαντική υποχώρηση της παραγωγικότητας (ΑΕΠ ανά απασχολούμενο) κατά -5,8%.

Η επόμενη περίοδος ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας ξεκίνησε ουσιαστικά το 2021 και συνεχίζεται έως σήμερα. Στην περίοδο αυτή, ο ΜΕΡΜ της παραγωγικότητας ανήλθε στο 1,9%. Είναι χαρακτηριστικό ότι η αύξηση του ΑΕΠ την περίοδο 2025/2020 (ΜΕΡΜ 4,1%) καταγράφηκε με import content ratio $\chi = 39,7\%$, τιμή η οποία προσεγγίζει το κανονικό χ -ratio για την ελληνική οικονομία. Παρά το ότι η υποεκτίμηση του ΑΕΠ εξακολουθεί να υφίσταται, είναι πλέον πολύ περιορισμένη συγκριτικά με την υποεκτίμηση της περιόδου 2020/2013. Για ακόμη μία φορά, με πιο ορθολογική εκτίμηση της αύξησης του ΑΕΠ, η ενίσχυση της παραγωγικότητας την περίοδο 2020-2025 αποδεικνύεται σημαντική, με ΜΕΡΜ 1,9%.

Με βάση τα ανωτέρω και σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 2.1., η εξέλιξη της παραγωγικότητας την περίοδο 2025/2008 εμφανίζεται ακόμη αρνητική, με ΜΕΡΜ -1,0% (απασχόληση: ΜΕΡΜ 0,1%, ΑΕΠ: ΜΕΡΜ -1,0%). Ο ΜΕΡΜ της παραγωγικότητας παραμένει επίσης αρνητικός και στην περίοδο 2025/2001, στο -

0,02% (2024/2001: -0,08%). Ωστόσο, αυτό οφείλεται πρωτίστως στην πτώση της παραγωγικότητας κατά -20,28% το 2016/2008, καθώς και στο ότι τα στοιχεία του ΑΕΠ μετά το 2008 δεν είναι συγκρίσιμα με εκείνα πριν από το 2008, επιπλέον δε στη σημαντική υποεκτίμηση της αύξησης του ΑΕΠ την περίοδο 2025/2013.

Τέλος, από τα στοιχεία του Πίνακα 2.1. προκύπτει ένας πρόσθετος παράγοντας υποεκτίμησης της αύξησης της παραγωγικότητας. Στον Πίνακα, η απασχόληση (yoy) βασίζεται σε στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Εθνικοί Λογαριασμοί). Με βάση αυτά, η απασχόληση το 2024 εκτιμάται σε 4.703,3 χιλ., ενώ σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΛΣΤΑΤ ήταν 4.276,0 χιλ. Ο ΜΕΡΜ της απασχόλησης την περίοδο 2024/2001 με την ΕΕΔ ήταν 0,08%, ενώ με την εκτίμηση των Εθνικών Λογαριασμών ανήλθε στο 0,5%.

Συνολικά, τα ανωτέρω καταδεικνύουν ότι η άκριτη χρήση των επίσημων στοιχείων του ΑΕΠ για την περίοδο 2001-2025 καθιστά ιδιαίτερα επισφαλή τα όποια συμπεράσματα σχετικά με το επίπεδο και τον ρυθμό μεταβολής της παραγωγικότητας την 25ετία αυτή. Πρώτον, η ενίσχυση της απασχόλησης με ΜΕΡΜ 1,1% την περίοδο 2024/2013, 1,2% την περίοδο 2024/2018 και 2,2% την περίοδο 2025/2020, αποτελεί σημαντική εξέλιξη, ιδίως αν ληφθούν υπόψη τα πολλαπλά εμπόδια και οι διεθνείς κρίσεις των περιόδων αυτών. Δεύτερον, ο πραγματικός ΜΕΡΜ του ΑΕΠ την περίοδο 2024/2013 (με import content ratio 45%) πιθανότατα υπερβαίνει το 2,0% (έναντι 1,3% των εκτιμήσεων της ΕΛΣΤΑΤ, με $\chi = 55\%$), γεγονός που συνεπάγεται πραγματική αύξηση της παραγωγικότητας άνω του 0,95% (έναντι 0,2% που εκτιμήθηκε). Τέλος, ακόμη και στην περίοδο 2025/2020, η πραγματική αύξηση της παραγωγικότητας πιθανότατα υπερβαίνει το ΜΕΡΜ 2,2% (έναντι 1,9%).

Επομένως, η εξέλιξη της παραγωγικότητας στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με την σημαντική αύξηση της απασχόλησης κατά την περίοδο 2014-2025, υποδηλώνουν ότι η παραγωγική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας μετά το 2013 σταδιακά μεταβάλλεται. Το γεγονός ότι η Ελλάδα παραμένει σε χαμηλότερο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης από πολλές χώρες της Ζώνης του Ευρώ είναι γνωστό από το 2000 και δεν αντιμετωπίστηκε κατά τη δεκαετία του 2000, η οποία οδήγησε στη χρεοκοπία και στην απώλεια ολόκληρης της περιόδου 2010-2018 λόγω της προσαρμογής και της σταδιακής προσαρμογής σημαντικών τομέων της οικονομίας. Παράλληλα, η χώρα έχασε πρόσθετο έδαφος εξαιτίας της «φούσκας» του 2009, αλλά απέκτησε σημαντική αναπτυξιακή δυναμική μέσω της εκτεταμένης δημοσιονομικής προσαρμογής και των μεταρρυθμίσεων της περιόδου 2010-2018.

Τέλος, οι αιτιάσεις περί «Παλαιού Παραγωγικού Υποδείγματος, περί διαρθρωτικών αδυναμιών και περί «οικονομίας των καφενείων», οι οποίες δεν μπορούν να στηριχθούν στο επιχείρημα της χαμηλής και αργά αυξανόμενης παραγωγικότητας, αντικρούονται από την εντυπωσιακή αύξηση των ελληνικών εξαγωγών αγαθών κατά την περίοδο 2010-2024, καθώς και από τη σημαντική ενίσχυση των επενδύσεων σε μηχανολογικό, μεταφορικό και τεχνολογικό εξοπλισμό την περίοδο 2014-2024, οι οποίες αποτελούν τον βασικό παράγοντα της ενίσχυσης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Τα θέματα αυτά αναλύονται εκτενώς στο επόμενο Κεφάλαιο 3.

3. Οι αιτιάσεις για το Παλαιό Παραγωγικό Υπόδειγμα και η σημαντική αύξηση των Ελληνικών εξαγωγών αγαθών και της μεταποιητικής βιομηχανίας

Η αρθρογραφία που αναφέρεται στα ιδιαίτερα δυσμενή οικονομικά αποτελέσματα του Παλαιού Παραγωγικού Υποδείγματος (ΠΠΥ), το οποίο υποτίθεται ότι εξακολουθεί να κυριαρχεί στην Ελλάδα, είναι εκτεταμένη και σταθερά παρούσα στη δημόσια συζήτηση. Παράλληλα, οι εισηγήσεις για την ανάγκη υιοθέτησης ενός Νέου Παραγωγικού Υποδείγματος (ΝΠΥ) παραμένουν επί μακρόν κυρίαρχες στον δημόσιο διάλογο. Στις πιο τεκμηριωμένες παρεμβάσεις, το ΠΠΥ αποδίδεται σε διαρθρωτικές και θεσμικές - και όχι κλαδικές - αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Αντιθέτως, σε αναλύσεις που εκτείνονται περισσότερο, το ΠΠΥ ταυτίζεται με τις θεωρούμενες κλαδικές αδυναμίες της χώρας, με την έννοια ότι οι κλάδοι υψηλής παραγωγικότητας και με σημαντική αναπτυξιακή δυναμική δεν αναπτύσσονται επαρκώς στην Ελλάδα⁶, ενώ κλάδοι χαμηλής παραγωγικότητας και βραδείας ανάπτυξης παρουσιάζουν υπερβολικά υψηλούς ρυθμούς επέκτασης.

Ενδεικτικό παράδειγμα αναλύσεων που αποδίδουν στο ΠΠΥ μια «προβληματική» κλαδική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας αποτελεί η συζήτηση που ανακινήθηκε μετά τη δημοσίευση από το Hellenic Observatory του London School of Economics ενός Discussion Paper με τίτλο «*The café economy (of Greece)*» (βλέπε και τη Γενική Επισκόπηση, υποσημείωση 3)⁷.

Για την ιστορία, και λαμβάνοντας υπόψη τον μεγάλο αριθμό αναφορών και σχολίων που προκάλεσε το Discussion Paper του Hellenic Observatory του LSE, συνοψίζονται κατωτέρω τα βασικά επιχειρήματα και συμπεράσματα των μελετητών του:

- (i) Πρώτον, διατυπώνεται η παρατήρηση ότι στην Ελλάδα λειτουργεί μεγάλος αριθμός καφενείων (café), εστιατορίων και ξενοδοχείων. Οι δραστηριότητες αυτές συνδέονται, εύλογα, με την ιδιαίτερα δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού στη μεταπολεμική περίοδο.
- (ii) Στη συνέχεια, οι συγγραφείς αξιοποιούν σειρά μελετών που τεκμηριώνουν ότι η παραγωγικότητα αυξάνεται ταχύτερα στη βιομηχανία και στους κλάδους τεχνολογίας αιχμής, ενώ καταγράφει πολύ βραδύτερη ή σχεδόν ανύπαρκτη άνοδο στους κλάδους των Ξενοδοχείων, Εστιατορίων και Καφενείων

⁶ Ως εάν για κάποιο αδιευκρίνιστο λόγο, οι Έλληνες επιχειρηματίες, σε αντίθεση με τους επιχειρηματίες των άλλων χωρών, προτιμούν να επιχειρούν σε κλάδους στους οποίους η παραγωγικότητα και τα κέρδη τους είναι πολύ χαμηλά και αυξάνουν ελάχιστα.

⁷ Η δημοσίευση αυτή προκάλεσε σημαντική δημόσια απήχηση, με τα ελληνικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης να αναπαράγουν σειρά τίτλων όπως: (i) «Η “Οικονομία των Καφενείων” δεν είναι αστείο», (ii) «Μελέτη σοκ από το LSE: Η Ελλάδα μετατρέπεται σε “οικονομία των καφέ” – Καμία επένδυση σε καινοτομία και ανάπτυξη», (iii) «Ελλάδα, η “οικονομία του καφέ” και της καφετέριας – Επιστημονική μελέτη του LSE», ή ακόμη «Από τη λιτότητα, στην Ελλάδα της “καφετέριας”».

(accommodation and food service activities – AFSA), δηλαδή στους τομείς στους οποίους, κατά την άποψή τους, επεκτείνεται η ελληνική οικονομία.

- (iii) Προκειμένου να υποστηρίξουν τον ισχυρισμό αυτό, χρησιμοποιούν στοιχεία της Eurostat, βάσει των οποίων η παραγωγικότητα της εργασίας το 2024 εμφανίζεται κατά -16% μειωμένη σε σύγκριση με το 2009 – χρονιά «φούσκας» που οδήγησε τη χώρα στη δημοσιονομική κρίση. Η διαπίστωση αυτή αποδίδεται, από τους συγγραφείς, στα Προγράμματα Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (ΠΔΠ&ΔΜ), τα οποία, σύμφωνα με την ερμηνεία τους, συνέβαλαν στην υπερσυγκέντρωση της ελληνικής οικονομίας και στην υποτιθέμενη «μετατροπή» της σε οικονομία καφενείων ή σε χώρα εξειδικευμένη στους τομείς ASFA. (iv) Επιπλέον, παρουσιάζεται ως κεντρικό εύρημα η διαπίστωση ότι η παραγωγικότητα μειώθηκε σημαντικά περισσότερο στους τομείς ASFA την περίοδο 2024/2009 σε σχέση με τη βιομηχανία και το σύνολο της οικονομίας.

Στην παρούσα έκθεση, το ζήτημα της παραγωγικότητας στην Ελλάδα εξετάστηκε διεξοδικά στο Κεφάλαιο 2, ενώ η πορεία της παραγωγικότητας, με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα για το ΑΕΠ και την απασχόληση, αποτυπώνεται στον Πίνακα 2.1. Από την ανάλυση του Κεφαλαίου 2 προκύπτει ότι η εξαγωγή συμπερασμάτων για την παραγωγικότητα στη χώρα με σύγκριση του 2024 με το 2009 - έτος υπερδιόγκωσης του ΑΕΠ και πριν από την κατάρρευση που ακολούθησε - δεν μπορεί να συνιστά μια στέρεα βάση για μια συνεπή και εμπειριστατωμένη αξιολόγηση των διαρθρωτικών εξελίξεων της οικονομίας.

Αντιθέτως, ζήτημα ουσιαστικής συζήτησης αποτελούν τα εξής: σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, το πραγματικό ΑΕΠ το 2024 ήταν χαμηλότερο κατά -27,3 δισ. € σε σχέση με το 2009 - παρά τις επανειλημμένες αναθεωρήσεις - ενώ οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών την ίδια περίοδο αυξήθηκαν κατά €26,8 δισ. Επιπλέον, εγείρεται το ερώτημα πώς είναι δυνατόν η απασχόληση να αυξάνεται την περίοδο 2024/2009 με ΜΕΡΜ 0,03% και, ταυτόχρονα, το ΑΕΠ να μειώνεται με ΜΕΡΜ -1,1%. Η απάντηση στα δυο αυτά ζητήματα δεν συνδέεται με την υποτιθέμενη «ειδίκευση» της Ελλάδας στους τομείς ASFA.

Όσον αφορά την αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 2010–2024, στο παρόν Κεφάλαιο 3 παρουσιάζονται τα δεδομένα, τα οποία δείχνουν ότι, ενώ η Ελλάδα πράγματι ωφελείται από την ταχεία ανάπτυξη του τουρισμού, ακόμη πιο έντονη είναι η άνοδος της παραγωγής και της απασχόλησης στη μεταποιητική βιομηχανία, καθώς και η σημαντική αύξηση των επενδύσεων σε μεταφορικό, μηχανολογικό και τεχνολογικό εξοπλισμό την περίοδο 2014–2024. Παράλληλα, καταγράφεται εντυπωσιακή αύξηση των ελληνικών εξαγωγών αγαθών - ιδίως των εξαγωγών μεταποιητικών προϊόντων - με ΜΕΡΜ υψηλότερο από τον αντίστοιχο των εισπράξεων από τον εισερχόμενο τουρισμό.

Επιπλέον, η ελληνική οικονομία βρίσκεται ακόμη στο αρχικό στάδιο μιας σημαντικής αναδιάρθρωσης υπέρ των τομέων που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα, παρά το γεγονός ότι το ποσοστό των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στο ΑΕΠ έχει

ήδη αυξηθεί στο 35,8% το 2024, έναντι 19,2% το 2019. Το σημαντικότερο είναι ότι η ελληνική οικονομία φαίνεται να είναι σε θέση να αυξήσει περαιτέρω το ποσοστό αυτό στο 40% έως το 2030 και σε ακόμη υψηλότερα επίπεδα στη δεκαετία του 2030, στο βαθμό που το επιτρέψουν οι ασκούμενες πολιτικές.

Όσον αφορά τις πλέον τεκμηριωμένες αναλύσεις, στις οποίες το Παλαιό Παραγωγικό Υπόδειγμα (ΠΠΥ) ταυτίζεται με διαρθρωτικές και θεσμικές αδυναμίες της ελληνικής πολιτικής οικονομίας, επισημαίνονται τα ακόλουθα: Πρόσφατα διατυπώθηκε η άποψη ότι «ο νέος αναπτυξιακός νόμος προωθεί ένα νέο παραγωγικό μοντέλο στη χώρα για τον παραγωγικό μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας». Κατά την ίδια ανάλυση, «η χώρα μας παραμένει με το υψηλό έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου», το οποίο «πρέπει κατεπειγόντως να διορθωθεί» και προϋποθέτει «πιο ανταγωνιστική οικονομία με περισσότερες εξαγωγές». Προς την κατεύθυνση αυτή, προκρίνεται ο «παραγωγικός μετασχηματισμός με ενίσχυση της βιομηχανίας». Το νέο θεσμικό πλαίσιο του Αναπτυξιακού Νόμου προβλέπει την «ενίσχυση επενδύσεων, κυρίως στη βιομηχανία, τη μεταποίηση, την καινοτομία και την εξωστρέφεια», με στόχο την παραγωγική αναδιάρθρωση της οικονομίας. Η κεντρική συλλογιστική στηρίζεται στην ανάγκη τόνωσης των επενδύσεων και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, ιδίως στη μεταποιητική βιομηχανία, ώστε να ενισχυθούν οι εξαγωγές αγαθών και, συνακόλουθα, να περιοριστεί το υψηλό έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου.

Στο πλαίσιο αυτό, βασική επιδίωξη του Νέου Παραγωγικού Υποδείγματος (ΝΠΥ), όπως αυτό παρουσιάζεται από τους υποστηρικτές της συγκεκριμένης κατηγορίας ανάλυσης, είναι η ουσιαστική μείωση του ελλείμματος του ελληνικού Εμπορικού Ισοζυγίου μέσω της ενίσχυσης της βιομηχανικής παραγωγής, της αύξησης των επενδύσεων, της βελτίωσης της παραγωγικότητας και της ενδυνάμωσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, με τελικό στόχο την επιτάχυνση της αύξησης των εξαγωγών αγαθών.

Ωστόσο, οι εξελίξεις στην ελληνική οικονομία την τελευταία δεκαετία καταδεικνύουν ότι αν τα κρίσιμα στοιχεία του ΝΠΥ επικεντρωθούν (α) στην σταδιακή ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, (β) την ταχεία άνοδο των εξαγωγών αγαθών και (γ) την σημαντική αύξηση των επενδύσεων σε μηχανολογικό, μεταφορικό και τεχνολογικό εξοπλισμό, τότε το ΝΠΥ βρίσκεται ήδη σε εφαρμογή και μάλιστα με υψηλό βαθμό επιτυχίας.

Πρώτον, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.1, οι εξαγωγές αγαθών αυξάνονται ήδη με ιδιαίτερα υψηλούς και σταθερούς ρυθμούς. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής (MEPM) ανέρχεται σε 7,0% για την περίοδο 2024/2009 και σε 7,8% για την περίοδο 2024/2015. Οι ρυθμοί αυτοί υπερβαίνουν, μεταξύ άλλων, και την σημαντική αύξηση των εισπράξεων από τον εισερχόμενο τουρισμό, οι οποίες παρουσίασαν MEPM 5,0% την περίοδο 2024/2009 και 4,8% την περίοδο 2024/2015.

Δεύτερον, η παραγωγή της μεταποιητικής βιομηχανίας καταγράφει σταθερή άνοδο, με MEPM 3,0% την περίοδο 2024/2013 – υψηλότερο από τον MEPM του ΑΕΠ 2,7% - ενώ παράλληλα αυξάνεται και η απασχόληση στον κλάδο, με MEPM 2,3% την περίοδο

2024/2013 – διπλάσιο από τον ΜΕΡΜ Συνολικής Απασχόλησης 1,1% - και 2,8% την περίοδο 2024/2014.

Τρίτον, οι επενδύσεις σε μηχανολογικό, μεταφορικό και τεχνολογικό εξοπλισμό ανήλθαν σε €16,55 δισ. το 2024, καταγράφοντας ΜΕΡΜ 8,8% την περίοδο 2024/2013. Ειδικότερα, οι επενδύσεις σε εξοπλισμό τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών αυξήθηκαν με ΜΕΡΜ 8,5%.

Παρά τα παραπάνω, και παρά την εντυπωσιακή άνοδο των εξαγωγών αγαθών - οι οποίες ήταν το 2024 κατά €23,8 δισ. υψηλότερες από το 2015 - το έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου παρέμεινε αυξημένο, διαμορφούμενο στα -35,67 δισ. € το 2024, έναντι -17,67 δισ. € το 2015, -19,67 δισ. € το 2013, υψηλότερο ακόμη και από τα -33,14 δισ. € το 2009.

Συνοψίζοντας, τα διαθέσιμα δεδομένα καταδεικνύουν ότι το προτεινόμενο από πολλές πλευρές ΝΠΥ έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή στην Ελλάδα τουλάχιστον από το 2016. Η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας έχει βελτιωθεί σημαντικά την τελευταία δεκαετία, γεγονός που αντανακλάται στην αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης στη μεταποιητική βιομηχανία, καθώς και στη συνεχή ενίσχυση των εξαγωγών αγαθών - ιδίως των βιομηχανικών προϊόντων - με ρυθμούς υψηλότερους από αυτούς του τουρισμού και από τους αντίστοιχους ρυθμούς της Ιταλίας και της ΕΕ-20, όπως θα παρουσιαστεί στη συνέχεια. Παρά ταύτα, το έλλειμμα του ελληνικού Εμπορικού Ισοζυγίου όχι μόνο δεν έχει περιοριστεί, αλλά αντιθέτως έχει διευρυνθεί σημαντικά.

Επομένως, το «πρόβλημα» – εφόσον γίνει αποδεκτό ως πρόβλημα η αύξηση του ελλείμματος του Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ) - δεν μπορεί να αποδοθεί στη μη εφαρμογή ή σε ανεπιτυχή εφαρμογή του ΝΠΥ. Το συγκεκριμένο υπόδειγμα έχει ήδη «εφαρμοστεί», και μάλιστα με σημαντικό βαθμό επιτυχίας, κατά την περίοδο 2024/2015, κατά την οποία καταγράφηκε σημαντική βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας, ταχεία και εκρηκτική άνοδος των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και αισθητή αύξηση των επενδύσεων σε πάγιο εξοπλισμό. Παρά ταύτα, αντί η εφαρμογή του ΝΠΥ να οδηγήσει σε μείωση του ελλείμματος του ΕΙ, το έλλειμμα διευρύνθηκε σημαντικά την ίδια περίοδο.

**Πίνακας 3.1. Εμπορικό Ισοζύγιο, Εξαγωγές Αγαθών, έσοδα από τον εισερχόμενο Τουρισμό και Ισοζύγιο Υπηρεσιών
(τρέχουσες τιμές)**

	Εξαγωγές αγαθών (X)	Εισαγωγές αγαθών (M)	Εμπορικό Ισοζύγιο (EI)	ΑΕΠ	Χ/ΑΕΠ	Μ/ΑΕΠ	ΕΙ/ΑΕΠ	Έσοδα από Εισερχόμενο Τουρισμό (Τ)	Τ/ΑΕΠ	Ισοζύγιο Υπηρεσιών (ΙΥ)	ΙΥ/ΑΕΠ
2002	11.185	33.710	-22.526	158.902	7,0%	21,2%	-14,2%	10.285	6,5%	9.609	6,0%
2003	11.720	36.905	-25.185	174.096	6,7%	21,2%	-14,5%	9.495	5,5%	10.195	5,9%
2004	13.566	41.748	-28.182	188.905	7,2%	22,1%	-14,9%	10.348	5,5%	13.994	7,4%
2005	15.161	44.525	-29.365	194.773	7,8%	22,9%	-15,1%	10.730	5,5%	14.267	7,3%
2006	17.706	52.911	-35.205	214.299	8,3%	24,7%	-16,4%	11.357	5,3%	13.990	6,5%
2007	20.624	63.412	-42.788	229.283	9,0%	27,7%	-18,7%	11.319	4,9%	15.140	6,6%
2008	21.921	66.285	-44.363	238.735	9,2%	27,8%	-18,6%	11.636	4,9%	15.682	6,6%
2009	17.721	50.857	-33.136	234.323	7,6%	21,7%	-14,1%	10.400	4,4%	11.505	4,9%
2010	20.221	47.492	-27.271	223.590	9,0%	21,2%	-12,2%	9.611	4,3%	12.096	5,4%
2011	23.027	46.418	-23.391	203.475	11,3%	22,8%	-11,5%	10.505	5,2%	13.595	6,7%
2012	26.427	46.778	-20.352	185.899	14,2%	25,2%	-10,9%	10.442	5,6%	13.839	7,4%
2013	26.187	45.860	-19.673	178.114	14,7%	25,7%	-11,0%	12.152	6,8%	15.745	8,8%
2014	26.150	46.780	-20.630	176.072	14,9%	26,6%	-11,7%	13.393	7,6%	18.245	10,4%
2015	24.805	42.471	-17.666	175.363	14,1%	24,2%	-10,1%	14.126	8,1%	16.581	9,5%
2016	24.613	42.573	-17.960	174.448	14,1%	24,4%	-10,3%	13.207	7,6%	16.298	9,3%
2017	28.040	47.874	-19.834	177.378	15,8%	27,0%	-11,2%	14.630	8,2%	18.044	10,2%
2018	32.373	54.862	-22.489	180.616	17,9%	30,4%	-12,5%	16.086	8,9%	19.304	10,7%
2019	32.434	55.267	-22.833	185.181	17,5%	29,8%	-12,3%	18.179	9,8%	21.116	11,4%
2020	28.904	47.433	-18.528	167.540	17,3%	28,3%	-11,1%	4.319	2,6%	7.278	4,3%
2021	39.328	66.047	-26.719	184.575	21,3%	35,8%	-14,5%	10.503	5,7%	12.845	7,0%
2022	53.755	93.313	-39.558	207.854	25,9%	44,9%	-19,0%	17.676	8,5%	19.320	9,3%
2023	50.032	83.059	-33.027	225.197	22,2%	36,9%	-14,7%	20.594	9,1%	21.808	9,7%
2024	48.613	84.278	-35.666	237.573	20,5%	35,5%	-15,0%	21.592	9,1%	22.672	9,5%
ΜΕΡΜ 2024/2009	7,0%	3,4%	0,5%	0,1%				5,0%		4,6%	
ΜΕΡΜ 2024/2013	5,8%	5,7%	5,6%	2,7%				5,4%		3,4%	
ΜΕΡΜ 2024/2015	7,8%	7,9%	8,1%	3,4%				4,8%		3,5%	

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Συνεπώς, υπάρχουν άλλοι, ισχυρότεροι και πιο θεμελιώδεις παράγοντες που καθορίζουν όχι μόνο το ύψος και την πορεία του ελλείμματος του Εμπορικού Ισοζυγίου στην Ελλάδα, αλλά και τη συνολική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας. Οι παράγοντες αυτοί υπερβαίνουν τις επιδράσεις της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας ή της αύξησης των εξαγωγών και συνδέονται με βαθύτερα χαρακτηριστικά του τρόπου λειτουργίας και οργάνωσης της οικονομίας.

4. Το έλλειμμα στο Εμπορικό Ισοζύγιο του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών

4.1 Γενικά

Το έλλειμμα του ελληνικού Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ) καθορίζεται από τα πλεονάσματα των Υπολοίπων Ισοζυγίων (ΥΙ) του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ). Το έλλειμμα του ΕΙ αυξάνεται όταν τα συγκεκριμένα πλεονάσματα διευρύνονται και μειώνεται μόνο όταν τα πλεονάσματα αυτά περιορίζονται. Η σημαντική αύξηση του ελλείμματος το 2024 σε σχέση με το 2015 δεν οφείλεται, επομένως, στην υστέρηση των εξαγωγών αγαθών, της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας και την μη αποτελεσματικότητα του «Παλαιού Παραγωγικού Υποδείγματος», αλλά στην ταχεία αύξηση των εισοδημάτων και των ρευστών διαθεσίμων των εγχώριων οικονομικών φορέων, νοικοκυριών και επιχειρήσεων, που με τη σειρά της συνδέεται άμεσα - ιδίως από το 2018 και μετά - με τη σημαντική άνοδο του πλεονάσματος των Υπολοίπων Ισοζυγίων του ΕΙΠ, ιδιαίτερα του Ισοζυγίου Υπηρεσιών και του Λογαριασμού Κεφαλαίων.

Συγκεκριμένα η αύξηση του ελλείμματος του Εμπορικού Ισοζυγίου:

- (i) Συνδέεται με τη σημαντική διεύρυνση του πλεονάσματος του Ισοζυγίου Υπηρεσιών (ΙΥ), το οποίο ανήλθε σε €22,68 δισ. το 2024, έναντι €16,58 δισ. το 2015 (Πίνακας 3.1.). Η μεταβολή αυτή προήλθε σχεδόν εξ ολοκλήρου από την ενίσχυση του πλεονάσματος του Ισοζυγίου Τουρισμού, το οποίο αυξήθηκε σε €18,79 δισ. το 2024, από €12,1 δισ. το 2015. Παράλληλα, το περιορισμένου μεγέθους πλεόνασμα του Ισοζυγίου Λοιπών Υπηρεσιών ενισχύθηκε σε €0,85 δισ. το 2024, από €0,2 δισ. το 2015. Αντιθέτως, το πλεόνασμα του Ισοζυγίου Μεταφορών υποχώρησε σε €3,04 δισ. το 2024, έναντι €4,29 δισ. το 2015.
- (ii) Συνδέεται με τις καθαρές εισροές Εισοδημάτων και Κεφαλαίων - από την ΕΕ-27, αλλά και από Έλληνες που ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό - μέσω των Ισοζυγίων των Πρωτογενών και Δευτερογενών Εισοδημάτων (ΙΠ&ΔΕΙ) και Κεφαλαιακών Μεταβιβάσεων (ΙΚΜ: Συγκεκριμένα:
 - Το έλλειμμα του Ισοζυγίου Πρωτογενών Εισοδημάτων (ΙΠΕΙ) διευρύνθηκε σε -€6,03 δισ. το 2024 από -€1,03 δισ. το 2015, λόγω της μεγάλης αύξησης των πληρωμών τόκων, μερισμάτων και κερδών προς το εξωτερικό, που ανήλθαν στα -€15,44 δισ. το 2024 από -€7,08 δισ. το 2015.
 - Το Ισοζύγιο Δευτερογενών Εισοδημάτων (ΙΔΕΙ) παρουσίασε πλεόνασμα €2,08 δισ. το 2024, έναντι ελλείμματος -€0,51 δισ. το 2015, παρά τη μείωση των εισπράξεων από την ΕΕ-27.
 - Το Ισοζύγιο Κεφαλαιακών Μεταβιβάσεων (ΙΚΜ) εμφάνισε μικρό έλλειμμα - €0,02 δισ. το 2024, έναντι πλεονάσματος €1,99 δισ. το 2015.
- (iii) Συνδέεται, τέλος, με τις σημαντικές καθαρές εισροές κεφαλαίων μέσω του Λογαριασμού Κεφαλαίων (ΛΚ). Το πλεόνασμα του ΛΚ αυξήθηκε σημαντικά,

φθάνοντας στα €14,37 δισ. το 2024, έναντι ελλείμματος -€0,04 δισ. το 2015 και πλεονάσματος €4,99 δισ. το 2018.

Οι εξελίξεις αυτές καταδεικνύουν ότι η αθροιστική αύξηση του πλεονάσματος στα υπόλοιπα ισοζύγια του ΕΙΠ ενίσχυσε σημαντικά το διαθέσιμο εισόδημα και τα ρευστά διαθέσιμα στην οικονομία, οδηγώντας σε αντίστοιχη αύξηση της εγχώριας δαπάνης και συνεπώς των εισαγωγών αγαθών. Κατά συνέπεια, ακόμη και υπό συνθήκες υψηλής ανάπτυξης των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών και σημαντικής ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, το έλλειμμα του ΕΙ διευρύνθηκε περαιτέρω.

Συνολικά, το πλεόνασμα των Υπολοίπων Ισοζυγίων (ΥΙ) του ΕΙΠ (πλην του ΕΙ) ανήλθε σε €35,4 δισ. το 2024, από €18,02 δισ. το 2015 και €22,41 δισ. το 2018. Οι σημαντικά αυξημένες αυτές καθαρές εισροές αγοραστικής δύναμης στην εγχώρια οικονομία από το εξωτερικό – κυρίως μέσω των πλεονασμάτων στο Ισοζύγιο Υπηρεσιών (ΙΥ) και στον Λογαριασμό Κεφαλαίων (ΛΚ) – συνεπάγονται τη δυναμική ενίσχυση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες στο εσωτερικό - δηλαδή την αύξηση της Εγχώριας Τελικής Δαπάνης ΕΤΔ σε βαθμό σημαντικά υψηλότερο από αυτόν που εκτιμάται από την ΕΛΣΤΑΤ - και την εκρηκτική αύξηση των εισαγωγών αγαθών, με ΜΕΡΜ 5,7% σε τρέχουσες τιμές την περίοδο 2024/2013 και 7,9% την περίοδο 2024/2015 (βλ. επίσης Πίνακα 3.1.). Κατά συνέπεια, καταγράφεται σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος του ΕΙ στα -35,67 δισ. € το 2024, από -17,67 δισ. € το 2015 και -19,67 δισ. € το 2013, παρά την εντυπωσιακή αύξηση και των εξαγωγών αγαθών, όπως έχει ήδη επισημανθεί.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το έλλειμμα του Ελληνικού ΕΙ δεν συνδέεται με την εκτιμώμενη – με τον τρόπο που περιγράφηκε – δυσμενή εξέλιξη της παραγωγικότητας στην εγχώρια οικονομία κατά την περίοδο 2024/2008, η οποία, σύμφωνα με τις διαδεδομένες αναλύσεις, περιορίζει την αύξηση των εξαγωγών αγαθών. Αντιθέτως, το έλλειμμα αυτό αντανakλά απλώς το πλεόνασμα του συνόλου των λοιπών ισοζυγίων του ΕΙΠ, ήτοι: {Ισοζύγιο Υπηρεσιών (ΙΥ) + Ισοζύγιο Πρωτογενών Εισοδημάτων (ΙΠΕΙ) + Ισοζύγιο Δευτερογενών Εισοδημάτων (ΙΔΕΙ) + Ισοζύγιο Κεφαλαιακών Μεταβιβάσεων (ΙΚΜ) + Ισοζύγιο Λογαριασμού Κεφαλαίων (ΛΚ) + Τακτοποιητέα Στοιχεία (ΤΣ)}⁸. Η μικρή διαφορά μεταξύ του ελλείμματος του ΕΙ (-35,67 δισ. €) και του πλεονάσματος του αθροίσματος των ΥΙ (€35,4 δισ.) καλύπτεται από τη μικρή μεταβολή στα Συναλλαγματικά Διαθέσιμα (ΔΣΔ) της χώρας⁸.

Ειδικότερα, η σημαντική αύξηση του ελλείμματος του Εξωτερικού Ισοζυγίου των Αγαθών στα -35,67 δισ. € (ή -15,0% του ΑΕΠ) το 2024, από -17,67 δισ. € (-10,1% του ΑΕΠ) το 2015, αντανakλά την αντίστοιχη μεγάλη αύξηση του πλεονάσματος των υπολοίπων ισοζυγίων (ΥΙ) στα €35,4 δισ. το 2024, από €18,02 δισ. το 2015. Η

⁸ Σημειώνεται ότι αν είχε αυξηθεί περισσότερο η παραγωγικότητα της Ελληνικής οικονομίας στην περίοδο 2024/2008 και στην περίοδο 2024/2018 τότε είναι πολύ πιθανό ότι το πλεόνασμα του ΙΥ θα ήταν μεγαλύτερο διότι η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος θα ήταν ακόμα πιο βελτιωμένη, και το πλεόνασμα του ΛΚ θα ήταν (πιθανότατα) ακόμη πιο μεγάλο, διότι η Ελληνική οικονομία θα ήταν ακόμη πιο ελκυστική σε ξένα επιχειρηματικά και άλλα κεφάλαια. Επομένως το έλλειμμα του ΕΙ μπορεί να ήταν ακόμη μεγαλύτερο, με υψηλότερη, ασφαλώς, ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας.

διεύρυνση του πλεονάσματος των ΥΙ – και ιδίως του ΙΥ και του ΛΚ – συνέβαλε στην εκρηκτική αύξηση των εισαγωγών αγαθών την περίοδο 2024/2015, με ΜΕΡΜ 7,9%, γεγονός που οδήγησε στη σημαντική αύξηση του ελλείμματος του ΕΙ, παρά τη συνακόλουθη εντυπωσιακή αύξηση των εξαγωγών αγαθών με ΜΕΡΜ 7,8%.⁹

4.2 Το Εμπορικό Ισοζύγιο και οι εξαγωγές αγαθών της Ιταλίας

Στο δημόσιο διάλογο σχετικά με το εμπορικό ισοζύγιο και την οικονομία της χώρας μας, χρησιμοποιούνται συγκρίσεις με άλλες Μεσογειακές χώρες, όπως η εξέλιξη του Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ) της Ιταλίας, η οποία – σε αντίθεση με την Ελλάδα – καταγράφει σημαντικά πλεονάσματα μετά το 2012, καθώς και σχετικά με τις πολιτικές που ενδεχομένως συνέβαλαν στη μεταστροφή αυτή. Συνήθως τονίζονται τα εξής:

- (i) Η Ιταλία πριν την κρίση είχε για πολλά χρόνια ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο και εντόνως αρνητική καθαρή επενδυτική θέση. Από το 2012 και μετά άρχισε το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο να μετατρέπεται σε εντόνως πλεονασματικό και η αρνητική επενδυτική θέση σε εντόνως θετική.
- (ii) Αυτή η μεγάλη αλλαγή προήλθε κυρίως από την αναζήτηση εξαγωγικών διεξόδων, όχι μεγάλων επιχειρήσεων έντασης κεφαλαίου ή τεχνολογίας, που ούτως ή άλλως κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην ιταλική αλλά και - μερικές εξ αυτών - στην παγκόσμια οικονομία, αλλά μικρών και μεσαίων μεταποιητικών επιχειρήσεων που αναπτύχθηκαν κυρίως μετά την κρίση.

Σε σχέση με τις διαπιστώσεις αυτές, προκύπτουν τα εξής:

Πρώτον, σύμφωνα με τον Πίνακα 4.1., η Ιταλία καταγράφει σημαντικά πλεονάσματα στο ΕΙ όχι μόνο μετά το 2012, αλλά και στη δεκαετία του 2000, όπως και πριν από αυτήν. Ελλειμματικό ΕΙ εμφανίσθηκε κυρίως κατά την περίοδο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ιδίως το 2010 και το 2011, με το έλλειμμα να μην υπερβαίνει το -1,2% του ΑΕΠ. Συνολικά, η Ιταλία χαρακτηρίζεται από διαχρονικά πλεονασματικό Εμπορικό Ισοζύγιο (ΕΙ), το οποίο μετατρέπεται παροδικά σε ελλειμματικό για συγκυριακούς λόγους. Μετά το 2012, το πλεόνασμα του ΕΙ ενισχύεται ουσιαστικά, κυμαινόμενο μεταξύ 2,0% και 4,0% του ΑΕΠ.

Ωστόσο, όπως προκύπτει από τον Πίνακα 4.2., σε αντίθεση με τις διαδεδομένες απόψεις, η Ιταλία εμφανίζει πλεόνασμα στο ΕΙ παρά το ότι οι εξαγωγές αγαθών της αυξήθηκαν με ΜΕΡΜ σημαντικά χαμηλότερο από τις αντίστοιχες της Ελλάδας σε όλες τις εξεταζόμενες χρονικές περιόδους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το έλλειμμα του ΕΙ στην Ελλάδα καταγράφεται παρά την σημαντική αύξηση των εξαγωγών αγαθών, η οποία – όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.2. – ήταν με ΜΕΡΜ πολύ υψηλότερο σε σχέση με την Ιταλία. Το διευρυμένο έλλειμμα του ΕΙ στην Ελλάδα οφείλεται αποκλειστικά στη

⁹ Σημειώνεται ότι οι εισαγωγές αγαθών ήταν πολύ μεγαλύτερο μέγεθος το 2015, στα € 42,5 δις, έναντι € 24,8 δις των εξαγωγών αγαθών. Στη συνέχεια δε οι εισαγωγές αγαθών αυξήθηκαν με υψηλότερο ρυθμό από τις εξαγωγές αγαθών, με αποτέλεσμα την προαναφερθείσα αύξηση του ελλείμματος του ΕΙ.

σαφώς εντονότερη αύξηση των εισαγωγών αγαθών (Πίνακες 3.1. και 4.1.), η οποία χρηματοδοτήθηκε από τη σημαντική διεύρυνση των πλεονασμάτων του Ισοζυγίου Υπηρεσιών (ΙΥ) και του Λογαριασμού Κεφαλαίων (ΛΚ), ενώ η αντίστοιχη αύξηση στην Ιταλία ήταν πολύ ηπιότερη.

Δεύτερον, η αιτία για την οποία η Ιταλία καταγράφει πλεόνασμα στο ΕΙ είναι ότι, σε αντίθεση με την Ελλάδα, το άθροισμα των Υπολοίπων Ισοζυγίων (ΥΙ) του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ) της είναι αντίστοιχα ελλειμματικό. Ειδικότερα:

- (i). Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 4.1., το Ισοζύγιο Υπηρεσιών (ΙΥ) της Ιταλίας είναι ελλειμματικό, σε αντίθεση με την Ελλάδα όπου το ΙΥ είναι σημαντικά πλεονασματικό. Η ελλειμματικότητα αυτή καταγράφεται παρά τις σημαντικές και αυξανόμενες εισπράξεις της Ιταλίας από εξαγωγές υπηρεσιών - ιδίως στον τομέα του τουρισμού - καθώς οι πληρωμές για εισαγωγές υπηρεσιών από το εξωτερικό είναι ακόμη υψηλότερες και αυξάνονται με ταχύτερο ρυθμό, οδηγώντας τελικά σε συνολικό έλλειμμα του ΙΥ.

Πίνακας 4.1. Ιταλία: Εμπορικό Ισοζύγιο, Εξαγωγές Αγαθών και το Ισοζύγιο των Υπηρεσιών (τρέχουσες τιμές)										
	Εξαγωγές αγαθών (Χ)	Εισαγωγές αγαθών (Μ)	Εμπορικό Ισοζύγιο (ΕΙ)	ΑΕΠ Τρέχουσες τιμές	Χ/ΑΕΠ	Μ/ΑΕΠ	ΕΙ/ΑΕΠ	Εσοδα από Εξαγωγές Υπηρεσιών (ΧΥ)	Πληρωμές για Εισαγωγές Υπηρεσιών (ΜΥ)	Ισοζύγιο Υπηρεσιών (ΙΥ)
2002	263.117	249.494	13.623	1.355.522	19,4%	18,4%	1,0%	66.447	69.848	-3.402
2003	259.337	250.066	9.271	1.399.386	18,5%	17,9%	0,7%	65.657	68.575	-2.918
2004	278.155	270.305	7.849	1.457.356	19,1%	18,5%	0,5%	70.545	69.835	710
2005	293.323	293.687	-364	1.499.073	19,6%	19,6%	0,0%	74.128	75.240	-1.112
2006	324.986	335.857	-10.872	1.559.864	20,8%	21,5%	-0,7%	81.407	83.286	-1.879
2007	356.952	354.844	2.108	1.621.715	22,0%	21,9%	0,1%	84.885	92.473	-7.588
2008	360.723	362.454	-1.731	1.643.719	21,9%	22,1%	-0,1%	78.853	89.101	-10.248
2009	284.022	283.234	788	1.584.107	17,9%	17,9%	0,0%	68.872	78.961	-10.089
2010	327.154	346.765	-19.611	1.617.945	20,2%	21,4%	-1,2%	76.016	85.930	-9.914
2011	361.023	376.503	-15.480	1.657.362	21,8%	22,7%	-0,9%	79.222	86.054	-6.832
2012	372.340	354.065	18.275	1.632.899	22,8%	21,7%	1,1%	84.630	85.174	-544
2013	372.686	335.293	37.392	1.621.261	23,0%	20,7%	2,3%	84.144	83.912	232
2014	382.353	334.135	48.218	1.635.871	23,4%	20,4%	2,9%	85.873	88.445	-2.572
2015	396.413	344.742	51.671	1.663.278	23,8%	20,7%	3,1%	88.334	92.560	-4.226
2016	399.727	341.947	57.780	1.704.857	23,4%	20,1%	3,4%	91.251	95.066	-3.815
2017	427.058	375.723	51.335	1.744.493	24,5%	21,5%	2,9%	98.731	103.020	-4.290
2018	443.772	398.598	45.175	1.777.744	25,0%	22,4%	2,5%	104.013	107.375	-3.362
2019	449.551	391.172	58.379	1.804.067	24,9%	21,7%	3,2%	108.806	109.355	-549
2020	404.869	338.345	66.524	1.670.012	24,2%	20,3%	4,0%	74.856	82.726	-7.870
2021	485.246	438.838	46.409	1.842.507	26,3%	23,8%	2,5%	89.093	97.892	-8.799
2022	578.325	604.551	-26.227	1.998.073	28,9%	30,3%	-1,3%	122.982	133.084	-10.103
2023	578.880	542.250	36.630	2.142.602	27,0%	25,3%	1,7%	135.283	138.574	-3.291
2024	574.005	518.888	55.117	2.199.619	26,1%	23,6%	2,5%	140.982	148.009	-7.026
ΜΕΡΜ 2024/2009	4,8%	4,1%	32,7%	2,2%				4,9%	4,3%	-2,4%
ΜΕΡΜ 2024/2013	4,0%	4,0%	3,6%	2,8%				4,8%	5,3%	-236,3%
ΜΕΡΜ 2024/2015	4,2%	4,6%	0,7%	3,2%				5,3%	5,4%	5,8%

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 4.2. Συγκριτική αύξηση των Εξαγωγών και των Εισαγωγών Αγαθών στην Ελλάδα και την Ιταλία

Εξαγωγές Αγαθών				Εισαγωγές Αγαθών			
	ΜΕΡΜ 2024/2009	ΜΕΡΜ 2024/2013	ΜΕΡΜ 2024/2015		ΜΕΡΜ 2024/2009	ΜΕΡΜ 2024/2013	ΜΕΡΜ 2024/2015
Ελλάδα	7,0%	5,8%	7,8%	Ελλάδα	3,4%	5,7%	7,9%
Ιταλία	4,8%	4,0%	4,2%	Ιταλία	4,1%	4,1%	4,7%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat

Πίνακας 4.3. ΕΙΠ Ιταλία

	ΕΙ	ΙΥ	ΕΙΑ&Υ	ΙΠΕΙ	ΙΔΕΙ	ΙΚΜ	ΙΤΣ	ΛΚ	ΤΣ	ΥΙ1	ΥΙ2	ΔΣΔ
2022	-26,2	-10,2	-36,4	18,6	-16,7	10,6	-23,9	21,4	16,0	39,7	49,9	13,6
2023	36,5	-4,6	31,9	-12,6	-16,4	16,9	19,8	-33,4	11,5	-38,6	-34,0	-2,0
2024	64,0	-7,0	57,0	-15,8	-16,4	-0,6	24,2	-45,4	26,8	-58,4	-51,4	5,6
2025	50,8	-4,8	46,0	-6,0	-20,6	1,3	20,7	-18,7	0,0	-48,8	-44,0	2,0

Πηγή: IMF July 2025

- (ii). Επιπλέον, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 4.3., με εξαίρεση το έτος 2022, ελλειμματικά για την Ιταλία ήταν επίσης το Ισοζύγιο Πρωτογενών Εισοδημάτων, το Ισοζύγιο Δευτερογενών Εισοδημάτων και ο Λογαριασμός Κεφαλαίων (ΛΚ). Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τον ΛΚ, σε αντίθεση με την Ελλάδα, οι εκροές κεφαλαίων για επενδύσεις και τοποθετήσεις των εγχώριων κατοίκων της Ιταλίας στο εξωτερικό υπερέβαιναν κατά πολύ τις εισροές κεφαλαίων από ξένους κατοίκους για επενδύσεις και τοποθετήσεις στην Ιταλία, με αποτέλεσμα ο ΛΚ να είναι σταθερά ελλειμματικός.

Επομένως, η Ιταλία, σε πλήρη αντίθεση με την Ελλάδα, εμφανίζει ελλειμματικό Ισοζύγιο Υπηρεσιών (ΙΥ) και κατά κανόνα λειτουργεί ως καθαρός εξαγωγέας κεφαλαίων, με ελλειμματικό Λογαριασμό Κεφαλαίων. Τα ελλείμματα αυτά αντανακλώνται στο πλεόνασμα του Εμπορικού Ισοζυγίου της Ιταλίας, κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο που τα αντίστοιχα σημαντικά πλεονάσματα της Ελλάδας (στο ΙΥ και στον ΛΚ) αντικατοπτρίζονται στο υψηλό έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου της χώρας μας.

4.3 Η διάρθρωση του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών και η διάρθρωση της οικονομίας

Γενικά, η διάρθρωση του Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ) μιας (μικρής) χώρας μέλους της Ζώνης του Ευρώ προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό και τη διάρθρωση της ίδιας της οικονομίας της. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο σε χώρες που διαθέτουν ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα σε συγκεκριμένους τομείς παραγωγής,

καθώς και σε οικονομίες που προσελκύουν σημαντικές καθαρές εισροές εισοδημάτων και κεφαλαίων από το εξωτερικό.

Ενδεικτικά, περίπου το 70% των εξαγωγών της Σαουδικής Αραβίας αφορά εξαγωγές πετρελαίου, ενώ οι λοιπές εξαγωγές - ιδίως οι βιομηχανικές - είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Σαουδική Αραβία δεν επιδιώκει την περαιτέρω ανάπτυξη της βιομηχανίας της, στην οποία η τεχνολογική πρόοδος και η παραγωγικότητα αυξάνονται ταχύτερα. Σημαίνει, όμως, ότι η μεταβολή της παραγωγικής της δομής δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την εγκατάλειψη του βασικού της συγκριτικού πλεονεκτήματος, δηλαδή του πετρελαίου.

Αντίστοιχα, η Ελλάδα διαθέτει πολύ σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα στον τουρισμό - σε σαφώς μικρότερο βαθμό σε σχέση με το πετρέλαιο της Σαουδικής Αραβίας - με αποτέλεσμα ο συγκεκριμένος κλάδος να αναπτύσσεται ταχέως και να συμβάλλει καταλυτικά στο ιδιαίτερα υψηλό πλεόνασμα του Ισοζυγίου Υπηρεσιών (ΙΥ) και, κατά συνέπεια, στο υψηλό έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ).

Η διάρθρωση του ελληνικού ΕΙΠ διαφοροποιείται σημαντικά από εκείνη της Ιταλίας για τους ακόλουθους λόγους:

- (1) Η επίδραση του τουρισμού στην ελληνική οικονομία είναι αναλογικά πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με την αντίστοιχη επίδραση στην ιταλική οικονομία.
- (2) Η Ελλάδα καταγράφει διαχρονικά σημαντικό πλεόνασμα στον Λογαριασμό Κεφαλαίων (ΛΚ), αποτελώντας καθαρό αποδέκτη κεφαλαίων από το εξωτερικό, ενώ η Ιταλία είναι στις περισσότερες περιόδους καθαρός εξαγωγέας κεφαλαίων.
- (3) Η Ελλάδα, σε ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο, είχε επίσης σημαντικές καθαρές εισοδηματικές εισπράξεις από τις διεθνείς μεταφορές - λόγω της διεθνώς δεσπόζουσας ελληνόκτητης ναυτιλίας - και, σε προγενέστερες δεκαετίες, από τη δραστηριότητα εκατομμυρίων Ελλήνων που ζούσαν και εργάζονταν στο εξωτερικό, καθώς και από την ΕΕ-27. Τα Ισοζύγια Πρωτογενών και Δευτερογενών Εισοδημάτων (ΙΠ&ΔΕΙ), που τα τελευταία χρόνια είναι οριακά ελλειμματικά λόγω της σημαντικής αύξησης των πληρωμών τόκων, μερισμάτων και κερδών προς το εξωτερικό, ήταν στο παρελθόν σημαντικά πλεονασματικά.

Συνολικά, η Εγχώρια Τελική Δαπάνη (ΕΤΔ) της Ελλάδας ενισχύεται τόσο από το πλεόνασμα του ΙΥ - κυρίως λόγω των εσόδων από τον εισερχόμενο τουρισμό - όσο και από τις σημαντικές καθαρές εισροές εισοδημάτων και κεφαλαίων από το εξωτερικό, που υπερβαίνουν κατά μέσο όρο το 10% ετησίως. Αντιθέτως, η ΕΤΔ της Ιταλίας επηρεάζεται αρνητικά από το έλλειμμα του ΙΥ και μειώνεται κατά τουλάχιστον -3,0% ετησίως λόγω των καθαρών εκροών εισοδημάτων και κεφαλαίων.

Η παραδοσιακή αυτή διάρθρωση του ΕΙΠ της Ιταλίας ευνοεί, και έχει συμβάλει καθοριστικά, στην ανάπτυξη των κλάδων που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα, ιδίως στη μεταποιητική βιομηχανία.

Αντιθέτως, η αντίστοιχη παραδοσιακή διάρθρωση του ελληνικού ΕΙΠ - που έως το 2009 επιβαρυνόταν με υψηλά πλεονάσματα στον ΛΚ λόγω εκτεταμένου κρατικού

δανεισμού από το εξωτερικό για τη χρηματοδότηση των εξωπραγματικών ελλειμμάτων της γενικής κυβέρνησης - ευνοούσε τους κλάδους παραγωγής μη εμπορεύσιμων προϊόντων, δηλ. μη εκτεθειμένων στον διεθνή ανταγωνισμό. Η διάρθρωση αυτή ήταν επιβαρυντική για τους κλάδους παραγωγής διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων, με εξαίρεση τον τουρισμό, όπου το μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας αντιστάθμιζε τις αρνητικές επιδράσεις της μακροοικονομικής πολιτικής.

Συνεπώς, η διαφοροποίηση της παραγωγικής δομής της ελληνικής οικονομίας σε σχέση με την ιταλική οφείλεται κυρίως στη βαθιά και διαχρονικά διαφορετική διάρθρωση των αντίστοιχων Εξωτερικών Ισοζυγίων Πληρωμών.

Ωστόσο, στη δεκαετία του 2020, μετά τη δημοσιονομική προσαρμογή της δεκαετίας του 2010, η διάρθρωση του Ελληνικού Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ) εξακολουθεί να διαφοροποιείται από εκείνη της Ιταλίας, αλλά πλέον για λόγους που σχετίζονται κυρίως με τα ισχυρότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας στον τουρισμό και με τις σαφώς καλύτερες δημοσιονομικές και οικονομικές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας που συμβάλλουν στην καθαρή εισροή επιχειρηματικών κεφαλαίων από το εξωτερικό.

Το πλεόνασμα του Λογαριασμού Κεφαλαίων (ΛΚ) της Ελλάδας δεν οφείλεται πλέον - όπως συνέβαινε μέχρι το 2009 - σε κρατικό δανεισμό για την κάλυψη δημοσιονομικών ελλειμμάτων, δεδομένου ότι η Ελλάδα καταγράφει υψηλά Πρωτογενή Πλεονάσματα Γενικής Κυβέρνησης (ΠΠΓΚ), πλεόνασμα στο συνολικό Ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης (ΙΓΚ) και περιορισμένες ετήσιες δανειακές ανάγκες. Το πλεόνασμα του ΛΚ προκύπτει πλέον κυρίως από εισροές επιχειρηματικών κεφαλαίων.

Κατά συνέπεια, στην Ελλάδα το έλλειμμα του Εμπορικού Ισοζυγίου (ΕΙ) διευρύνεται, διότι αυξάνονται τα πλεονάσματα στο Ισοζύγιο Υπηρεσιών (ΙΥ) και στον ΛΚ. Αντιθέτως, η Ιταλία εμφανίζει πλεόνασμα στο ΕΙ ακριβώς επειδή καταγράφει ελλείμματα τόσο στο ΙΥ όσο και στον ΛΚ της. Σε κάθε περίπτωση, ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ στην Ελλάδα μετά το 2018 είναι υψηλότερος σε σχέση με την Ιταλία, παρά το γεγονός ότι η Ιταλία διαθέτει πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο.

Όσον αφορά τη μεταποιητική βιομηχανία στην Ελλάδα, σημειώνονται τα ακόλουθα: Ο συγκεκριμένος κλάδος επιβαρύνθηκε σημαντικά έως το 2009, αφενός λόγω της παραδοσιακής διάρθρωσης του Ελληνικού Εξωτερικού Ισοζυγίου Πληρωμών (ΕΙΠ) και, αφετέρου, λόγω της κατεύθυνσης της μακροοικονομικής πολιτικής, η οποία ενίσχυσε, αντί να αμβλύνει, τις δυσμενείς επιπτώσεις της διάρθρωσης του ΕΙΠ στη μεταποιητική δραστηριότητα και γενικότερα στους κλάδους παραγωγής διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων. Σε αυτό το ιδιαίτερα δυσμενές μακροοικονομικό περιβάλλον, οι εκάστοτε κυβερνητικές προσπάθειες να διατηρηθεί η λειτουργία της μεταποιητικής βιομηχανίας μέσω ανεξέλεγκτων επιδοτήσεων, προτιμησιακών πολιτικών, ακόμη και δασμολογικών παρεμβάσεων ή απαγορεύσεων εισαγωγών, οδήγησαν σε περαιτέρω υποβάθμιση της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της.

Έως το 1990, τόσο οι μικρές όσο και οι μεγάλες μεταποιητικές επιχειρήσεις λειτουργούσαν σχεδόν αποκλειστικά υπό καθεστώς ισχυρής προστασίας. Η προστασία αυτή μειώθηκε σταδιακά κατά τη δεκαετία του 1990 και εξαλείφθηκε με την είσοδο στο ευρώ το 2000. Ωστόσο, αντί να προσαρμοσθεί η μακροοικονομική πολιτική ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των κλάδων παραγωγής διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων, η Πραγματική Σταθμισμένη Συναλλαγματική Ισοτιμία του ευρώ για την Ελλάδα – με βάση το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (REERULC) – ανατιμήθηκε κατά 29,3% το 4ο τρίμηνο του 2009 έναντι του 2000.

Η μακροοικονομική πολιτική της Ελλάδας κατέστη για πρώτη φορά ευνοϊκή για τη μεταποιητική βιομηχανία μετά το 2013. Η διεθνής ανταγωνιστικότητα της χώρας άρχισε να βελτιώνεται ήδη από το 2012 και από τότε η παραγωγή της μεταποιητικής βιομηχανίας άρχισε να αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς. Ωστόσο, το σημείο εκκίνησης το 2013 ήταν εξαιρετικά χαμηλό, καθώς πολλές μεγάλες, κρατικοδίαιτες βιομηχανικές επιχειρήσεις είχαν ήδη εξέλθει της αγοράς.

Κατά συνέπεια, ακόμη και το 2024, μετά από 11 συνεχόμενα έτη ανάπτυξης, τα μεγέθη της ελληνικής μεταποιητικής βιομηχανίας παραμένουν σχετικά μικρά σε σύγκριση με εκείνα της Ιταλίας. Παρά ταύτα, τα μεγέθη αυτά αυξάνονται με ικανοποιητικούς ρυθμούς, ενώ παράλληλα ενισχύεται η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής βιομηχανίας και καταγράφεται σημαντική άνοδος των ελληνικών εξαγωγών αγαθών.

Στην Ελλάδα το έλλειμμα του ΕΙΑ&Υ το 2024 και το 2025 οφείλεται αποκλειστικά στο μεγάλο έλλειμμα του Ισοζυγίου του Ιδιωτικού Τομέα (ΙΠΤ), αφού το Ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης (ΙΓΚ) ήταν πλεονασματικό στο 1,23% του ΑΕΠ το 2024 και εκτιμάται ότι θα είναι επίσης πλεονασματικό στο 1,4% του ΑΕΠ και το 2025.

Αυτό το μεγάλο έλλειμμα του Ισοζυγίου του Ιδιωτικού Τομέα (ΙΠΤ) στην Ελλάδα, που εκτιμάται στο -7,63% του ΑΕΠ το 2024¹⁰, χρηματοδοτείται κυρίως από το αυξημένο πλεόνασμα του Λογαριασμού Κεφαλαίων (ΛΚ) του ΕΙΠ. Αυτό το πλεόνασμα συμβάλλει στη μεγάλη αύξηση της αγοραστικής δυνατότητας στην εγχώρια οικονομία που χρησιμοποιείται αφενός για τη χρηματοδότηση των αυξανόμενων επενδύσεων και αφετέρου για τη χρηματοδότηση αυξήσεων στα εισοδήματα. Ειδικότερα, η αύξηση των κερδών προκύπτει και μέσω αύξησης των τιμών των προϊόντων και των περιθωρίων κέρδους από τις επιχειρήσεις – δεδομένου ότι η κατανάλωση και οι εισαγωγές αυξάνουν ακόμη και σε σημαντικά αυξημένες τιμές για πολλά καταναλωτικά (μη εμπορεύσιμα διεθνώς) προϊόντα). Στο βαθμό που η αυξημένη αγοραστική δυνατότητα κατευθύνεται στις αγορές διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων αυξάνει τις εισαγωγές και περιορίζει την αύξηση των εξαγωγών και δημιουργεί το έλλειμμα στο ΕΙΑ&Υ και στο ΙΤΣ.

Όπως αναλύθηκε στα προηγούμενα, το πλεόνασμα στον Λογαριασμό Κεφαλαίων προέκυψε διότι η Ελλάδα είναι σήμερα πολύ ελκυστική στις καθαρές εισροές κεφαλαίων από ξένους κατοίκους για άμεσες επενδύσεις, για επενδύσεις

¹⁰ Έλλειμμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών -6,4% του ΑΕΠ, πλεόνασμα Ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης (ΙΓΚ) +1,23% του ΑΕΠ.

χαρτοφυλακίου (σε Ελληνικές μετοχές και ομόλογα) και για τραπεζικά κεφάλαια, που τα τελευταία χρόνια διαμορφώνονται σε πολύ υψηλότερα επίπεδα από τις επενδύσεις (εκροές κεφαλαίων) των εγχώριων κατοίκων στο εξωτερικό. Έτσι, το 2024 καταγράφηκαν καθαρές εισροές ύψους € 4,33 δις για άμεσες επενδύσεις, €7,53 δις για επενδύσεις χαρτοφυλακίου και τα € 0,91 δις σε τραπεζικά κεφάλαια.

Επομένως στο βαθμό που οι καθαρές εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό στην τρέχουσα περίοδο συμβάλουν στην αύξηση των επενδύσεων και στην ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας, το συνεπαγόμενο έλλειμμα στο ΙΤΣ και στο ΕΙΑ&Υ δεν θα πρέπει να θεωρείται ως πρόβλημα για την Ελληνική οικονομία.

Εκείνο που δεν είναι επιθυμητό, ωστόσο, είναι η συμβολή της αυξημένης αγοραστικής δύναμης λόγω των καθαρών εισροών κεφαλαίων από το εξωτερικό σε υπερβολικές αυξήσεις των εγχώριων εισοδημάτων και σε συνέχιση της εκρηκτικής αύξησης της κατανάλωσης και των εισαγωγών Α&Υ.

Μάλιστα, η Ελλάδα θα πρέπει να επιδιώκει την εναρμόνισή της με τις χώρες της ΕΕ-20 με επιδίωξη πλεονασμάτων στο ΕΙΑ&Υ με ουσιαστικό περιορισμό της εκρηκτικής (έως το 2024) αύξησης των εισαγωγών Α&Υ (ήταν για πρώτη φορά ελαφρά μειωμένες το 2025). Για την επίτευξη αυτού του στόχου θα πρέπει να διατηρηθούν σε επαρκή επίπεδα τα Πρωτογενή Πλεονάσματα στη Γενική Κυβέρνηση και να αποφεύγεται η παροχή κινήτρων για εισροές μη-αναπτυξιακών κεφαλαίων από το εξωτερικό, ιδιαίτερα όταν κατευθύνονται στη χρηματοδότηση μη επενδυτικών δραστηριοτήτων.



Ινστιτούτο ΣΕΤΕ
Βουκουρεστίου 32
106 71 Αθήνα
www.insete.gr

info@insete.gr